

Novi in revidirani rimski napisi v Sloveniji

Milan LOVENJAK

Izvleček

V članku so obravnavani novi rimski napisi, najdeni na območju Slovenije in nekateri že znani napisi, ki doslej niso bili pravilno prebrani. Z območja Celeje izvirajo nagrobnik z uničenim napisom, votivni oltar Veliki Materi bogov in fragment nagrobnika, z emonskega območja del are nekemu doslej neizpričanemu božanstvu in nagrobna stela izanskega tipa s poškodovanim napisom, ostale najdbe pa so z območja Nevioduna. Na njegovem upravnem območju sta bili nanovo odkriti dve nagrobni steli, dva fragmenta nagrobnih napisov, del reliefnega polja nekega nagrobnika in dva nagrobnika keltskih domačinov; iz samega mesta izvira votivna ara nekega carinskega uslužbenca in stranska ploskev domnevno votivnega oltarja z reliefnim okrasom, z njegovih grobišč pa dve reliefni upodobitvi genijev in relief z delfinom. Ponovno sta obravnavana dva že prej znana nagrobna napisa z neviodunskega upravnega območja.

Abstract

The article deals with the new Roman inscriptions found in the area of Slovenia and some already familiar inscriptions which have not to date been correctly read. A tombstone with the inscription destroyed, a votive altar to the Great Mother of the Gods and a fragment of a tombstone, originate from the Celje region; from the area of Emona part of an offering to a so far unattested divinity and a grave stele of Ig type with a damaged inscription; other finds are from the area of Neviodunum. In the latter administrative area were newly discovered two grave stelae, two fragments of tombstone inscriptions, part of the relief field of a tombstone, and two tombstones of Celtic inhabitants. From Neviodunum originate also the votive offering of a customs official and side panels of a presumate votive altar with relief decoration, and from its cemetery, two relief depictions of the funerary *genii* and a relief with a dolphin. Two grave inscriptions already known from the Neviodunum administrative region are reedited and commented.

Ob pripravi korpusa rimskih napisov z območja današnje Dolenjske in Bele krajine, ki je v antiki spadalo pod upravo Nevioduna (Drnovo), sem ob topografskih pregledih in obiskih posameznih mu-

zejev naletel na nekaj še neobjavljenih ali le bežno omenjenih napisov, ki zaslužijo posebno objavo. Poleg napisov neviodunskega teritorija vključujem tudi tri s celejanskega in dva z emonskega območja.¹

¹ Seznam okrajšano citirane literature:

- *AII* = *Antike Inschriften aus Jugoslawien*. Heft 1, *Noricum und Pannonia Superior*, bearbeitet von V. Hoffiller und B. Saria, Zagreb 1938;
 - *ANSI* = *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana 1975;
 - *CIL* = *Corpus inscriptionum Latinarum*;
 - Holder I-III (1986-1994) = A. Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz*, Bd. I-III, Leipzig;
 - *ILJug I (II)* = A. et J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX (MCMLX et MCMLXX) repertae et editae sunt*, Situla 5, 1963 (Situla 19, 1978);
 - *LIMC* = *Lexicon iconographicum mythologiae classicae*, Artemis Verlag Zürich/München, Bern;
 - Lörincz-Redő, *Onomasticon* (1994) = B. Lörincz-F. Redő (eds.), *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, Vol. I: *Aba-Bysanus*. *Archaeolingua* Bd. 3, Budapest;
 - Mócsy, *Nomenclator* (1983) = A. Mócsy, R. Feldmann, E. Marton, M. Szilágyi, *Nomenclator provinciarum Europae Latinarum et Galliae Cisalpiniae cum indice inverso*, Diss. Pann. Ser. III, vol. 1, Budapestini 1983.
- Ostale krajšave: v. = višina, š. = širina, db. = debelina, v. č. = višina črk.
- Marjeti Šašel Kos se zahvaljujem za kritičen pregled teksta.
- Nagrobnik iz Čee je posnel avtor (sl. 5), nagrobnik v temeljih turnske kapele v Krškem inž. arhit. Dušan Kramberger (sl. 18), nagrobnika iz Ravnac in Gradca Carmen Narobe (sl. 22, 23), ostale spomenike Tomaž Lauko.

AGER CELEJE

1. Trbovlje.

Med obnovo fasade župne cerkve v Trbovljah leta 1989 je bila v zunanji steni odkrita nagrobna stela iz lehnjaka (sl. 1). Na župnikovo pobudo so jo delavci vzeli iz zidu in prenesli v hodnik hiše ob cerkvi (Trg Franca Fakina 35). Ob posredovanju arheologinje Alenke Vogrin je prišla v lapidarij Pokrajinskega muzeja Celje.²

Sl. 1: Nagrobna stela iz Trbovelj.
Abb. 1: Grabstele von Trbovlje.

Stela je razmeroma majhnih dimenzij. Levi zgornji vogal je odlomljen. Površina stele je zelo porozna in poškodovana. Nad poglobljenim napisnim poljem je polkrožna niša, v kateri sta dve zelo shematično prikazani glavi pokojnikov. Pri desni upodobitvi je oblikovana tudi frizura ali do-

mače pokrivalo, zato bo tu šlo verjetno za žensko osebo, pri levi pa verjetno za zelo poškodovano upodobitev moža. Zgornja leva četrtina napisnega polja je skoraj povsem uničena, zelo poškodovan pa je tudi osrednji del spodnje polovice. Črke so zelo rustikalne in neenakomerne.

Mere: v. 63 cm, š. 49 cm, db. 14 cm, v. č. 6-2,5 cm.

[- -]a Ate-

[po]mari (filia) viva

[- -]I O[]A

CA+++OA[]I(?)

5 Av[]it]o an(norum) XXXX

Ian++++++ Aviti

A++++++O+++

AN++++++.

1 Na začetku manjkajo 3-4 črke. Pri črki T je poleg navpične ohranjen le levi del prečne haste. Zgornja prečna hasta črke E ni ohranjena, spodnja pa je zavita navzdol.

2 Črki MA je mogoče v obrisih še slutiti. Od črke R je vidna navpična hasta in zgornji lok. Zgoraj navedena dopolnitev je med imeni, ki pridejo v poštev, edina možna. Gre za keltsko sestavljeno ime *Atepomarus*,³ doslej izpričano le v Galiji,⁴ medtem ko je v Noriku enkrat izpričan levi del tega imena kot samostojno ime (*Atepo*).⁵ *Maro-* je zelo pogost element keltskih sestavljenih imen.⁶ Končni A je pomanjšan.

3 Med I, ki bi lahko bil tudi desni del neke črke in O je prazen prostor. Črke med O in A ni mogoče razbrati. Dopolnitev vrstice je negotova.

4 Branje ni povsem zanesljivo. Zdi se, da je na koncu vrstice navedena starost.

5 Dopolnitev imena je glede na to, da isto nastopa tudi v naslednji vrstici, dokaj verjetna. Zdi se, da sta delno ohranjeni tudi navpični hasti črk IT. *Avitus* je v Noriku in Panoniji precej razširjeno ime.⁷ Leta starosti so zapisana v ligaturi, na daljšo hasto, ki poteka od zgoraj poševno navzdol so v nasprotni smeri vklesane štiri krajše haste.

² Za posredovanje navedenih podatkov se gospe Alenki Vogrin najlepše zahvaljujem.

³ Gl. Holder I (1896) st. 257 s. s. v. *At-epomaro-s* in E. Evans, *Gaulish personal names. A Study of some Continental Celtic Formations*, Oxford 1967, 52 s (za prvi člen tega imena ATE gl. 142 ss). Na nagrobniku najdenem leta 1937 pri Krnicah, nekako 1,5 km vzhodno od železniške postaje Hrastnik, nastopa ime *Atecurus* (ILug I 385: *Atecurus / Docnimari f(filia) a(nnorum) XLI / Sexta Mittonis f(filia)*).

⁴ Gl. Lörincz-Redo, *Onomasticon* (1994) 194. Na enem od obeh napisov s tem imenom (CIL XIII 3067) je njegov nosilec označen kot pripadnik plemena Senonov (*[civi]s Senonifus*).

⁵ Na nagrobniku iz Viruna (CIL III 11572).

⁶ Gl. napis št. 11, kjer nastopa *Brogimarus*.

⁷ Gl. Lörincz-Redo, *Onomasticon* (1994) 231 s, s karto razprostranjenosti. To ime nastopa tudi na nagrobniku CIL III 5142, AII 21 iz trboveljske cerkve (Gl. tekst v nadaljevanju, sl. 2)

Sl. 2: Nagrobnik CIL III 5142, AII 21 iz Trbovelj.
Abb. 2: Grabstein CIL III 5142, AII 21 von Trbovlje.

6 Na osrednjem zelo poškodovanem delu te vrstice manjka nekako 6 črk. Deli teh črk so sicer še vidni, vendar branje ni zanesljivo. Verjetno gre tu za daljše domače ime.⁸

7 Čeprav so vidni tudi deli nekaterih drugih črk, je mogoče zanesljivo identificirati samo zgoraj navedeni črki. Med njima je prostora za 5 do 6 črk.

8 Za zgoraj navedenima črkama so vidni še ostanki naslednjih črk, ki pa jih ni mogoče identificirati. Zdi se, da zadnja tretjina vrstice ni bila popisana.

Sorodstvenih povezav imenovanih oseb zaradi slabe ohranjenosti napisa ni mogoče ugotoviti. Kot kaže, gre za nagrobnik keltskih staroselcev.

K že prej znanim rimskim kamnom iz Trbovelj in neposredne okolice dodajam nekaj novosti.

Nagrobnik z nišami ob straneh (CIL III 5142, AII 21.⁹ Sl. 2) in lep nagrobnik družine celejanskih magistratov (CIL III 5143, AII 22. Sl. 3), ki sta bila vzdana v južno steno trboveljske cerkve, sta sedaj v lapidariju Pokrajinskega muzeja Celje. Na župnikovo željo sta bila leta 1989 vzeta iz zidu, nato nezaščiteni hranjena pri cerkvi in potem v hodniku hiše ob cerkvi (Trg Franca Fakina

Sl. 3: Nagrobnik CIL III 5143, AII 22 iz Trbovelj.
Abb. 3: Grabstein CIL III 5143, AII 22 von Trbovlje.

35), zato sta danes v precej slabšem stanju kot takrat, ko sta bila še vzdana. Neznano kdaj, naj-

⁸ Na enem od nagrobnikov iz trboveljske cerkve (CIL III 5143, AII 22. Gl. besedilo v nadaljevanju, sl. 3) nastopa ime *Iantulla*.

⁹ V starejši literaturi je bil kamen opredeljen kot prednja stranica sarkofaga, kar se je po odstranitvi kamna iz zidu izkazalo za zmotno. Celotna hrbtna stran je namreč enakomerno obdelana, niti spodaj niti ob straneh ni sledov odklesavanja ali poškodb, ki bi nastale pri odbitju stranskih ploskev ali dna sarkofaga.

Sl. 4: Nagrobnik CIL III 5144a iz Retij.

Abb. 4: Grabstein CIL III 5144a von Retje.

verjetneje ob vzetju iz zidu, je bil sprednji del nagrobnika z nišami prelomljen na desni strani napisnega polja, odlomljena pa je bila skoraj polovica desne niše, v kateri je upodobljen deček.¹⁰ Prelomljena dela sta bila maja 1996 v Restavratorskem centru v Ljubljani spet sestavljena. Črke ob prelomu so poškodovane: ET v drugi vrstici se ne vidi več, prav tako ne AN XXII v peti in šesti vrstici. V primerjavi s fotografijo v *AIJ* je napisna površina danes dosti bolj izprana. Drugi kamen, ki je bil vzidan v trboveljski cerkvi in je bil sodeč po fotografiji v *AIJ* prej v odličnem stanju, je sedaj poškodovan desno spodaj, napis pa je tudi na tem mestu še čitljiv. V desnem spodnjem kotu je vidna kvadratna vdolbina, ki je prej ni bilo.

V lapidarij celjskega muzeja je bil prenesen tudi nagrobnik s pretežno keltskimi imeni, ki je bil vzidan na južni steni cerkve Sv. Križa v Retjah pri Trbovljah (CIL III 5144a. Sl. 4). Tudi ta je bil na župnikovo pobudo pred leti vzet iz zidu, nato pa skupaj z zgoraj omenjenima hranjen v isti hiši pri trboveljski cerkvi. Današnje stanje spomenika se od stanja v času njegove prve objave leta 1868 razlikuje predvsem v spodnjem delu napisnega polja.¹¹ Precej poškodovane so namreč črke pred-

Sl. 5: Nagrobnik CIL III 5144=11682, *AIJ* 23 iz Čeč nad Trbovljami.

Abb. 5: Grabstein CIL III 5144=11682, *AIJ* 23 von Čeče oberhalb von Trbovlje.

zadnje vrstice in skoraj povsem odbite prej vidne črke v zadnji vrstici.

Ob ogledu nagrobnika, ki je vzidan v zahodno steno cerkve Sv. Katarine v Čečah, SV od Trbovelj (CIL III 5144 = 11682, *AIJ* 23. Sl. 5), in je sedaj očiščen,¹² je bilo ugotovljeno, da napis doslej ni bil točno prepisan. Pri dosedanjem branju¹³ je bil moteč predvsem dvojni kognomen prve ženske osebe in nejasno razmerje tretje imenovane osebe do prvih dveh. Drugi del njene imenske formule se namreč po prvotnem branju razlikuje od imen obeh drugih oseb, po upodobitvi v niši nad napisnim poljem¹⁴ pa bi pričakovali,

¹⁰ Prim. fotografijo v *AIJ*.

¹¹ Prvi ga je objavil graški župnik in zbiratelj štajerskih rimskih napisov Richard Knabl na podlagi dopisa trboveljskega župnika Josefa Hasnika in fotografije lastnika hrastniške tovarne kroma viteza von Gosleth-Werkstättena (*Mitt. Hist. Ver. St.* 16, 1868, 183 ff, litografija na T. II).

¹² Prim. fotografijo v *AIJ*.

¹³ *Barbiu/s Cupitu(s) / an(norum) LX / Latina Sa/turnina⁵ / an(norum) LV Marina / ...urbi (filia) an(norum) / ...XX.*

¹⁴ Tu sta prikazani glavi dveh starejših oseb (moški z brado na desni in ženska z domačim pokrivalom na levi strani), med njima pa trup in glava manjše osebe, nedvomno otroka.

da bo njuna hčerka. Ob avtopsiji napisa je bilo ugotovljeno, da je na koncu pete vrstice črka I in ne A - Saturninus bo torej ime ženinca (?) očeta (*Latina Saturnini*) in ne drugi kognomen žene - in da je treba v šesti vrstici namesto prejšnjega ...urbi (*filia*) an(*norum*) brati: *Barbi (filia) an(norum)* (AN v ligaturi), v osmi pa namesto ...XX: XXXX. Pri hčerkinem imenu gre nedvomno za naknadni pripis, saj so črke za polovico manjše od prejšnjih, slabše klesane in stisnjene v desni spodnji kot. Njen portret v niši, kjer je upodobljena še kot otrok, kaže, da je zanjo že ob postavitvi nagrobnika bil predviden naknadni pokop. Celoten napis beremo:

Barbiu-
s Cupitu(s)
an(norum) LX,
Latina Sa-
5 *turnini (filia)*
an(norum) LV. Marina
Barbi (filia) an(norum)
XXXX.

Čeprav so navedena samo imena v zgornji niši upodobljenih oseb v imenovalniku brez glagola, lahko domnevamo, da sta kamen dala postaviti Barbij Cupit, ki je edini posedoval rimsko državljanstvo, in Latina, s katero je živel v nekem ne- navedenem razmerju. Leta ob njunih imenih bodo torej njuna starost ob postavitvi družinskega nagrobnika in ne leta, ki sta jih dočakala. Na podlagi upodobitve in navedbe očetovega imena sklepamo, da je tretja na napisu naknadno pripisana oseba njuna hčerka. Enostavna nagrobna formula, izpuščanje preimena pri moževem imenu, rustikalna izvedba reliefa in napisa bi kazali na pozno datacijo napisa.¹⁵

2. Podkraj pri Hrastniku.

Ob zaščitnih izkopavanjih Celjskega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine na prostoru, namenjenem za bencinsko črpalko v zaselku

Sl. 6: Votivna ara iz Podkraj pri Hrastniku.
Abb. 6: Votivara von Podkraj bei Hrastnik

Sava (naselje Podkraj pri Hrastniku) na desnem bregu Save, je bila leta 1994 v najmanjšem prostoru enega od rimskodobnih objektov, ki je imel lepo ohranjene zidove in je stal na rahlo dvignjeni terasi, najdena majhna votivna ara iz lehnjaka (sl. 6).¹⁶ Gre nedvomno za najdbo *in situ*, zato so izkopavalci objekt poimenovali „svetišče“. V tem objektu je bil najden tudi ročaj patere z reliefno upodobitvijo glave neke boginje z rogovi in fragment kadilnice. Po najdbah Adsalluti in Savusu posvečenih ar v prejšnjem stoletju v neposredni bližini,¹⁷ bi sicer predvidevali, da gre za tempelj teh božanstev, vendar je obravnavana ara edina napisna najdba na izkopanem prostoru.

Ara ima profilirano bazo in ovršje, napisno polje je neuokvirjeno. Površina kamna je rahlo poško-

¹⁵ Gl. J. Šašel, *Barbii, Eirene* 5, 1966, 121 = *Opera selecta* (1992) 103, Nr. 33: 3. st. V drvarnici nasproti cerkve v Čečah sta bila vzdana dva nagrobnika, od katerih je eden danes izgubljen, drugi pa je v PM Celje (gl. V. Kolšek, *Napisi iz Celja in njegove okolice*, *Arh. vest.* 46, 1995, 286 s, št. 16). Na slednjem je zelo shematično prikazan otroški portret nad napisnim poljem. Ob tem portretu je z obeh strani vklesano tudi ime pokojnika (*Jutumano*, branje negotovo), medtem ko na ohranjenem delu napisnega polja ni opaziti sledov črk.

¹⁶ Izkopavanja sta vodili arheologinji Alenka Vogrin in Alenka Jovanovič. Slednja pripravlja krajše poročilo za *Varstvo spomenikov* in izčrpno za *Arheološki vestnik*. Na tem mestu se ji najlepše zahvaljujem, da mi je prepustila kamen v obdelavo in za posredovanje najdiščinskih podatkov.

¹⁷ Gl. M. Šašel Kos, *Savus in Adsalluta*, *Arh. vest.* 45, 1994, 115 ss, lokacija najdišča napisov str. 116 sl.

dovana, napis dobro viden. Črke so sicer dobro klesane, dajejo pa bolj rustikalen vtis.

Mere: v.: 40 cm; š. 26,5 cm; db. 20,5 cm, v. č.: v. 1 = 3 cm, ostalo 2,5-3 cm.

M(atri) d(eorum) m(agnae)
Cassius Restut(us)
v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Posebnosti: 2 ligatura VT.

1 Dopolnitev vrstice ni sporna, kult Velike Matere bogov je izpričan tudi v Emoni in Celeji.

2 Črki A in S se dotikata. T v ligaturi je nakan samo z levim delom prečne haste, ki se dotika desne haste črke V. Kognomen je okrajšan zaradi pomanjkanja prostora. Črke se manjšajo od leve proti desni.

Gentilno ime *Cassius* nastopa tudi na eni od omenjenih votivnih ar, posvečenih Savusu in Adsaluti.¹⁸ V Noriku in Panoniji je bilo ime precej razširjeno,¹⁹ pri nas predvsem v Emoni in Celeji. Kognomen *Restutus*, sinkopirana oblika imena *Restitutus*, je najbližje izpričano v Neviodunu,²⁰ najpogostejše pa nastopa prav v Noriku.²¹

Kult Velike Matere bogov, imenovane tudi Cibela,²² je bil doslej pri nas omejen le na večje urbane centre Emono, Celejo in Petoviono, poleg votivnih napisov pa imamo ohranjen tudi kip boginje na prestolu (Spodnja Hajdina), njeno doprsje (Zgornji breg) in reliefno upodobitev Atisa s čredo (Celje).²³ S kultom Velike Matere bogov nekateri povezujejo tudi reliefe dveh levov z ovnovimi glavami v šapah in bradato glavo (ali cisto) med njima na ovršjih nagrobnih stel, vendar ta povezava še ni dokazana.²⁴

3. Brezje pri Dovškem.

Pri obnovi fasade cerkve Sv. Pavla v Brezju leta 1981 je bil na južni zunanji steni desno od vhoda na višini 1,8 m odkrit prečno vzdidan fragment

Sl. 7: Fragment nagrobnika iz Brezij pri Dovškem.

Abb. 7: Fragment des Grabsteines von Brezje bei Dovško.

napisnega kamna iz rumenega peščenjaka, ki je bil očiščen in puščen na istem mestu (sl. 7). Nanj so me opozorili domačini avgusta 1993 ob ogledu nagrobnika, ki je že od nekdaj hranjen v cerkvi (CIL III 3930) in služi kot menza desnega stranskega oltarja. Po legi obeh kamnov sklepamo, da sta bila prinesena v cerkev že ob njeni izgradnji. Richard Knabl, ki si je omenjeni nagrobnik ogledal 11. novembra 1857, piše, da je bila sedanja stavba cerkve zgrajena leta 1630, medtem ko naj bi tu že prej, vsaj v 15. stoletju, stala kapelica.²⁵ Od kod izvirata kamna, ni mogoče reči.

Ohranjeni fragment predstavlja levi spodnji vogal napisnega polja, saj je pred in pod ohranjenimi

¹⁸ CIL III 11684, posvetitelj are je *C. Cassius Quietus*. Marjeta Šašel Kos datira napis okvirno v 1. ali 2. stoletje (op. cit. (gl. op. 17), 115, št. 3).

¹⁹ Prim. Mócsy, *Nomenclator* (1983) 70.

²⁰ *ILJug* II 1114.

²¹ Prim. Mócsy, *Nomenclator* (1983) 243: 19 primerov.

²² Za izvor in razprostranjenost tega kulta gl. W. Fauth, s. v. *Kybele*, *Kleine Pauly* 3 (1975) 383 ss in za njegovo uvedbo v Rimu K. Ziegler, s. v. *Mater Magna*, *ibid.* 1074.

²³ Gl. R. M. Swoboda, *Denkmäler des Mater-Magna-Kultes in Slowenien und Istrien*, *Bonn. Jahrb.* 169, 1969, 195 ss, za spomenike iz panonskega dela gl. tudi P. Selem, *Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie*, *Études préliminaires aux religions orientales dans l'empire Romain* 85, Leiden 1980, 196 ss, Nr. 1-7.

²⁴ Prim. Swoboda (op. 23) 202 s, našteva tovrstne spomenike s Ptujja, kjer je vrsta ovršij na nagrobnikih tako okrašenih.

²⁵ *Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* 7, Wien 1857, 162 ff.

črkami večji prazen prostor. Ohranjeni sta po dve začetni črki domnevno predzadnje in zadnje vrstice napisa. Površina kamna in črke so precej poškodovani. Ali je bilo napisno polje uokvirjeno ni mogoče presoditi, iz vidnega spodnjega roba fragmenta pa je mogoče sklepati, da je bil kamen tu prelomljen, verjetno ob vgraditvi v steno.

Mere: v: 23,5 cm, š. 21 cm, v. č.: v. 1=5 cm, v. 2=5,5 cm.

et [---]

an[n(norum)]?---].

1 Tu gre nedvomno za veznik, saj na ohranjeni površini za črkama ni opaznih sledov drugih črk. Sledilo je ime nekega drugega pokojnika, v naslednji vrstici pa njegova starost.

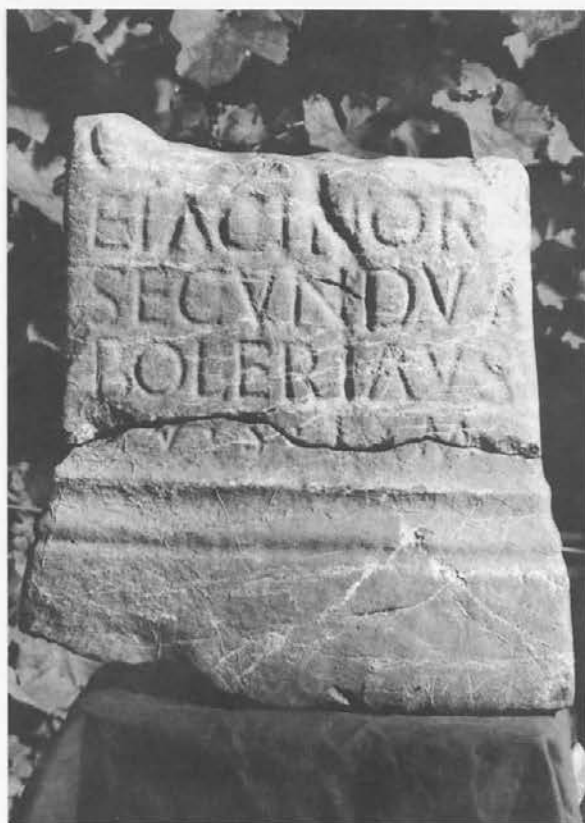
Črke so zelo podobne črkam omenjenega napisa v menzi stranskega oltarja, ki je sestavljen iz šestih vrstic in omenja delno tudi keltska imena²⁶ in bi ga zaradi teh datirali v 1. st. n. š. Nov fragment napisa, ki verjetno izvira z istega grobišča kot ta nagrobnik, kaže, da pri tem kvalitetnem in lepo izvedenem napisu ne gre za osamljeno najdbo v teh odročnih in hribovitih krajih, kjer so se keltske tradicije po rimski priključitvi noriškega kraljestva ob prevzemu rimskih navad in novosti nadaljevale, ampak da lahko pričakujemo še več najdb. Žal pri obnovi fasade na omenjeni cerkvi ni bilo prisotnih spomeniških delavcev in danes ne vemo, če v cerkvi ni vzdanih še več kamnov, in v kolikšni meri je bil zid pregledan.

AGER EMONE

4. Staje.

Spomladi 1992 je bil pri prezidavi kleti gospodarskega poslopja Antona Lenarčiča, Staje 6, kjer hranijo kmetijske pridelke, odkrit spodnji del votivne are iz izžanskega apnenca (sl. 8). Kamen je spravljen pri lastniku. Nedaleč od najdišča je znani v živo skalo vklesani nagrobnik (CIL III 3804 = 10731, AIJ 134); dva kamna, od katerih ima eden ostanke napisa, pa sta bila najdena pred kratkim na posestvu ob križišču ceste skozi Ig - Staje s cesto Ig - Podpeč.²⁷

Ohranjena je profilirana baza in del napisnega polja. Na prehodu v bazo je kamen prelom-

Sl. 8: Votivna ara iz Staj pri Igu.

Abb. 8: Votivara von Staje bei Ig.

ljen. Na zgornjem delu napisne površine je vidna večja poševna vdolbina. Levi vogal baze ni ohranjen. Površina je zelo izprana, končni črki drugih dveh vrstic sta odbiti. V zadnji vrstici so uporabljena trikotna ločilna znamenja.

Mere: v. 86 cm, š. 47 cm, db. 15 cm (?), v. č.: v. 1-3 = 5 cm, v. 4: 3 cm.

C(?)[---]

e[Acinor[i]

Secundus

Boleriav(u)s

5 v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

1 Na začetku vrstice je še viden polkrožni del leve polovice neke črke, ki bi lahko bila C, G ali O.

2 Od druge črke, ki jo interpretiramo kot T, je ohranjena samo navpična hasta. Sicer bi bilo možno, da gre za črko I, vendar je to manj verjetno. Tej črki sledi krajši prazen prostor, kar pomeni, da se s črko A začenja nova beseda. Črka I je večja

²⁶ Lucius / Boniati f(ilius) et / Iulia Prisca / coniux v(ivi) f(ece)run(t) sibi et / ²⁷ Bussugnatae f(iliae) / annor(um) XV.

²⁷ M. Šašel Kos, *The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia* (v tisku), št. 78 ara (nagrobna ?) in 80 stela.

od ostalih, po vsej verjetnosti je ta vokal tudi dolg (I longa). Od naslednje črke, ki jo interpretiramo kot N, so zaradi poškodbe kamna ohranjeni le ostanki navpičnih hast. Na koncu vrstice je površina kamna odbita, prostorsko bi bila tu zapisana lahko le črka I.

3 Končni S se še sluti.

4 Na rimskih napisih je pri imenih z dvema V (prvi je lahko soglasnik V ali samoglasnik U, drugi pa samoglasnik U) pogosto eden izpuščen, tako kot tu. Isto ali vsaj sorodno ime poznamo še z dveh napisov iz okolice Iga.²⁸ Pri prvem napisu zaradi ligature ni povsem jasno ali gre za *Bole-rianus* ali *Boleriavus*,²⁹ na drugem napisu, ki je precej slabo ohranjen,³⁰ pa je ime zapisano v krajši obliki le do črke R (*Boler-*).³¹

Končna črka S je zelo poškodovana, vendar nedvomna.

5 Zaradi preloma manjkajo deli posameznih črk.

Pri interpretaciji prve ohranjene vrstice imamo dve možnosti: ali gre za ime enega od posvetiteljev, v tem primeru bi bili zaradi predhodnega veznika imenovani najmanj trije, ali pa za ime nekega doslej neznanega božanstva, ki bi mu skupaj z enim ali več božanstvi, imenovanimi na zgornjem neohranjenem delu - ara bila posvečena. Proti prvi možnosti govori predvsem dejstvo, da bi v tem primeru z veznikom bili povezani le prva in druga oseba, ne pa tudi tretja (*Secundus Boleriavus*), kar bi bilo precej nenavadno, in da je na votivnih napisih običajno naveden le en sam posvetitelj. Bolj verjetno je torej, da imamo tu opraviti z imenom doslej neznanega božanstva (imevalnik *Acinor*?). Verjetno gre za kak lokalni kult. Katero božanstvo je bilo navedeno pred tem, ni mogoče zanesljivo reči, na edini drugi znani votivni ari z ižanskega področja nastopa Jupiter.³²

Novi napis je pomemben predvsem iz treh razlogov. Prvič imamo izpričan kult božanstva *Acinor*, posredno lahko sklepamo na obstoj svetišča v bližini, in že tretjič imamo na ižanskih napisih izpričano ime *Boleriavus*, ki je drugod neznano.

Sl. 9: Nagrobna stela iz Pijave Gorice.

Abb. 9: Grabstele von Pijava Gorica.

Žal kamen ni bil najden *in situ*, kar bi lahko pomagalo pri lociranju svetišča.

5. Pijava Gorica.

Pri obnovi fasade cerkve Vseh svetnikov v Pijavi gorici so leta 1995 v jugozahodnem vogalu odkrili večji fragment nagrobne stele iz apnenca (sl. 9).³³ Stela je vzdana tik ob tleh z napisnim

²⁸ Lőrincz-Redő, *Onomasticon* (1994) 308 navaja le *AII* 142.

²⁹ *CIL* III 3816 = 10735, *AII* 142 in Šašel Kos (op. 27) št. 88 se odločijo za *Bolerianus*. Ime je zapisano z dvema ligaturama: v prvi sta združeni črki R in I - ta je nakazan s podaljšano navpičnico črke R -, pri drugi pa je na črko A priključena poševna hasta.

³⁰ *CIL* III 3788 = 10727 in p. 2328¹⁸⁸.

³¹ Ugotovil Šašel (v rokopisu), po njem prevzemata F. Lochner-Hüttenbach, *Die antiken Personennamen aus Ig bei Ljubljana, Situla* 8, 1965, 19 in R. Katičič, *Die einheimische Namengebung von Ig, Godišnjak* 6, 1968, 67.

³² *CIL* III 10737, *AII* 126, Šašel Kos (op. 27), št. 77: *Iovi*. Posvetilo je vklesano na ovršju, napisno polje pa je tako poškodovano, da ni mogoče ugotoviti ali je bilo sploh popisano.

³³ Na kamen me je opozoril prof. dr. Bojan Djurić, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

poljem navzven. Del leve strani napisnega polja je še pod ometom.

Fragment predstavlja zgornji del nagrobne stele s trikotnim zatrepom, v katerem je zelo shematično upodobljena rozeta s štirimi listi, v zaklin-kih pa sta delfina. Celotna površina kamna je zelo izprana. Napisno polje je poglobljeno, od napisa je vidna samo ena črka.

Mere: v. 94 cm, š. 50 (ostalo pod ometom; celotna š. ok. 60 cm), db. 21 cm, v. č.: 6,5 cm.

D(is) [M(anibus)]

Stela se po obliki in izvedbi zelo približuje nagrobnikom z Iga in okolice (npr. *CIL* III 3809 = 10739, *AII* 138), zato domnevamo, da izvira od tam. Ig je oddaljen 4 km.

AGER NEVIODUNA

6. Mali Videm.

V Malem Vidmu pri Šentlovrencu je do nedavnega kot prag v hiši št. 1 služila stela iz apnenca z reliefi in delom napisnega polja, ki je bilo pred dvigom zakrito. Reliefni del je videl že Pečnik leta 1889 ali še prej,³⁴ v njegovem spremstvu pa pozneje (14. Septembra 1898) tudi Premerstein in Rutar na potovanju po Dolenjski. Slednja sta reliefe, ki takrat še niso bili tako uničeni kot danes, v svojem poročilu precej natančno opisala.³⁵ Pred nekaj leti je bila stela prenesena v Dolenjski muzej Novo mesto in postavljena na dvorišču (*sl.* 10).

Po ohranjenem sodeč je bila stela velikih dimenzij, zagotovo največja kar jih poznamo z Dolenjske. Ohranjen je zgornji del napisnega polja, nad njim vmesno polje z vitičastim ornamentom in v tri polja razdeljene reliefne upodobitve. Na levi strani je kamen precej poškodovan, zgornji vogal je tu povsem odbit, delno poškodovan pa je tudi desni rob. Površina kamna je preprejena z razpokami, reliefi so v zgornjem delu skoraj povsem izprani. Napisno polje je bilo obdano z dvema stebroma s palmetnimi kapiteli, od katerih je sedaj levi povsem odbit. Srednje širše reliefno polje se zgoraj zaključuje v obliki trikotnega zatrep-a, desno v obliki noriško-panonske volute, medtem

Sl. 10: Nagrobna stela iz Malega Vidma.

Abb. 10: Grabstele von Mali Videm.

ko zaključek levega ni več ohranjen. V srednjem polju je upodobljena posoda z dvema ročajema in stiliziranimi listi, v obeh stranskih pa palma, na vrhu katerih po Premersteinu in Rutarju sedi ptica, obrnjena proti osrednjemu reliefu. Ptici danes nista več vidni. Od napisa z velikimi in lepo klesanimi črkami so ohranjene le prve tri vrstice, druga in tretja sta poškodovani. Povsem gotovo je le eno ločilno znamenje med prvima črkama druge vrstice. Po velikosti črk in širini stele sodimo, da je bila prvotno vsaj enkrat višja.

Mere: v. 98 cm, š. 109 cm, d. 29 cm, v. č. 8-6,5 cm.

Starejše omembe reliefnega dela: S. Rutar, *Izv. Muz. dr. Kr.* 9, 1899, 113; A. v. Premerstein-S. Rutar, *Mitt. Zent. Komm.* 25, 1899, 95; iudem, *Römische Strassen und Befestigungen in Krain*, Wien 1899, 23 s; J. Pečnik, *Izv. Muz. dr. Kr.* 14, 1904, 30; T. Knez, s. v. *Mali Videm*. V *ANSI* (1975) 234.

D(is) M(anibus).

T(itus) In(-?) C(ai) f(ilius) Festus
[sibi ?] et Fl(?) E(?)xp(?)q[.]

2 Od začetne črke T je ohranjen desni del vodoravne haste in krajši del navpične. Med gentilnimi imeni na *In-* je najpogostejše *Ingenuius*,³⁶ ki je izpričano tudi v Sisciji.³⁷ Drugi T je precej poškodovan.

³⁴ J. Pečnik, Opis karte Novo mesto iz predzgodovinske dobe (1889), Arhiv RS, Privata A, XXXIX, fasc. 3 pod št. 122.

³⁵ *Römische Strassen und Befestigungen in Krain*, Wien 1899, 23 s.

³⁶ Mócsy, *Nomenclator* (1983) 151.

³⁷ *CIL* III 10836 = *AII* 528; ugledni mestni veljak; navedena je tudi *tribus* Quirina, v katero so bili vpisani tudi prebivalci Nevioduna z rimskim državljanstvom.

3 Ohranjeni so le posamezni deli črk. Na začetku vrstice manjkajo približno tri do štiri črke, navedena dopolnitev je ena od možnih. Da gre pri prvih ohranjenih črkah za veznik je dokaj verjetno, saj je pred in za črkama ohranjen večji prazen prostor. Črke, ki sledijo, so deloma negotove. Prvemu F, ki bi lahko bil tudi E, sledi črka, od katere je ohranjen samo zgornji zaključek, bila pa bi lahko I ali L. Tu gre morda za okrajšano gentilno ime *FL* (*avius*); v tem primeru bi bila tu imenovana neka ženska oseba (*Flavia*), saj manjka prenamen. Po krajšem presledku sledi črka F ali E, delno ohranjen X, nato pa ostanki črke, ki bi lahko bila B, P ali R in zgornji del O-ja. Če je bilo prej navedeno gentilno ime, potem gre tukaj verjetno za ostanek kognomena (npr. *Exposita*, še neizpričano). Na koncu manjkata dve črki ali največ tri.

Monumentalni nagrobnik s kvalitetnimi in velikimi črkami ter razmeroma zahtevno reliefno simboliko gotovo ni nastal ali bil postavljen v ruralnem okolju, v katerem je bila stela najdena, zato menimo, da izvira iz neke večje naselbine oziroma z njenega grobišča. Najbližja večja naselbina je v itinerarijih omenjena postaja Pretorij Latobikov v Trebnjem z obsežno nekropolo, ki seže od Pristave do župnišča v Trebnjem³⁸ in je od Malega Vidma oddaljena 6 km. Iz Trebnjega in neposredne okolice je sicer znano majhno število nagrobnih spomenikov: fragment stele z reliefi, vzidan v župni cerkvi,³⁹ dva danes izgubljena fragmenta napisov,⁴⁰ dva danes izgubljena fragmenta nagrobnikov iz Pristave,⁴¹ sekundarno uporabljen napis iz Pristave⁴² in figura leva, ki stoji pred gradom,⁴³ nedvomno del grobne arhitekture.

Stelo lahko po izvedbi okvirno datiramo v 3. stoletje.

7. Dečja vas.

Spomladi 1996 je bil v južni steni cerkve Sv. Mihaela v Dečji vasi ponovno odkrit fragment na-

Sl. 11: Fragment nagrobnika iz Dečje vasi.

Abb. 11: Fragment des Grabsteines von Dečja vas.

grobnika z reliefno upodobitvijo iz apnenca, ki ga je prvi opazil že Jernej Pečnik,⁴⁴ pozneje pa je bil zakrit s fasado (sl. 11). Kamen je prečno vzidan levo od vhodnih vrat tik ob oknu. Pod njim je fragment nagrobnika z napisom (glej št. 8). Od kod izvirata, še ni mogoče reči; Pečnik omenja rimske grobove okrog vasi,⁴⁵ o katerih pa ni znano nič drugega.

Ohranjen je del desne strani reliefne niše s portretom pokojnika, ki jo uokvirja steber z listnatim kapitelom. Nad nišo je ohranjen tudi del neokrašene preklade. Glava je razmeroma velika, zato sklepamo, da gre za stelo precejšnjih dimenzij. Nakazani so lasje, brada, usta in oči. Površina je precej izprana.

Mere: v. 39 cm, š. 37 cm.

8. Dečja vas.

Istočasno kot zgornji fragment je bil odkrit in očiščen tudi fragment napisnega polja rimskega nagrobnika iz apnenca, ki je prečno vzidan ob oknu nekoliko nižje od zgornjega fragmenta (sl. 12).⁴⁶

Ohranjen je levi spodnji del poglobljenega napisnega polja. Levi rob napisnega polja je skoraj povsem odbit. Pod napisnim poljem je večja prazna

³⁸ Gl. monografijo M. Slabe, *Antična nekropola na Pristavi pri Trebnjem*, Vestnik 12, Ljubljana 1993.

³⁹ *AII* 235.

⁴⁰ *CIL* III 10796 in 10797.

⁴¹ Slabe (op. 38) 7 s, omenja.

⁴² *ILLug* II 1113.

⁴³ Omenja ga že Valvasor (*Die Ehre des Herzogthums Krain*, 3. zv., knjiga 11, Laybach 1689, 587).

⁴⁴ Prim. *Opis karte Novo mesto iz predzgodovinske dobe* (1889), pod št. 91 (Arhiv RS, Privata A, XXXIX fasc 3). Pečnikova notica, da je na kamnu tudi povsem nečitljiv napis, se verjetno nanaša na fragment nagrobnega napisa, ki je vzidan nekoliko nižje (glej št. 8).

⁴⁵ *Izv. muz. dr. Kr.* 14, 1904, 32 pod št. 28.

⁴⁶ Kot kaže ga je videl že Pečnik (gl. op. 44).

Sl. 12: Fragment nagrobnega napisa iz Dečje vasi.
Abb. 12: Fragment der Grabinschrift von Dečja vas.

ploskev. Napisno polje je precej poškodovano, deli črk so skoraj povsem zabrisani. Ohranjeni so ostanki zadnjih dveh vrstic napisa. Črke so pravilne in, kolikor se da sklepati po ohranjenem, precej kvalitetne izvedbe.

Mere: v. 96 cm, š. 63 cm, v. č.: v. 1 = 5 cm, v. 2 = 4 cm.

[. . .] ann(orum) XL [- - -]
et Ursulo f(ilio) a[n(norum)] - - -]

Posebnosti: 2 ligatura ET.

Ursulus je v Panoniji in Noriku precej običajno ime.⁴⁷

9. Gorenji Globodol.

V hiši Marije Pust v Gorenjem Globodolu (h. št. 29) je že od nekdanj vzidan rimski nagrobnik, ki prejkone izvira z obsežnejšega rimskega grobišča na poljih južno od vasi (med Gorenjim in Srednjim Globodolom). To grobišče je bilo več-

krat izkopavano,⁴⁸ nazadnje leta 1987,⁴⁹ vendar še ni v celoti raziskano. Gradivo iz grobov, ki jih je izkopal Rajko Ložar v letih 1939 in 1940 in je v Narodnem muzeju, postavlja Sonja Petru v prvo polovico 2. stoletja.⁵⁰ Nagrobnik prvi omenja Jernej Pečnik v pismu Karlu Dežmanu z dne 2. 8. 1885,⁵¹ v njegovem spremstvu pa ga je videl septembra 1890 Anton von Premmerstein, ki je po naročilu dunajskega Arheološko-epigrafskega seminarja ob pripravi suplementnih zvezkov k *CIL*-u prepotoval vzhodno Kranjsko in del Štajerske.⁵² Premmerstein v svojem poročilu piše, da je bil kamen najden „pred nekako 50 leti“ na neki njivi južno od Gorenjega Globodola, iz česar lahko zaključimo, da je v isti hiši že preko 150 let. Iz njegovega opisa pa je razvidno, da ni videl kamna v celoti, saj ne omenja delfinov v zaklinkah in so torej že takrat bili robovi kamna zakriti. Poleg tega tudi izrecno pravi, da je bil kamen močno prebeljen („stark übertüncht“), kar naj bi oteževalo branje napisa.⁵³ Nekatere črke v rekonstrukciji napisa tudi označuje pikčasto. Njegovo branje so prevzeli izdajatelji *CIL*-a in drugi.⁵⁴

Ker kamen še nikoli ni bil primerno fotografiran, saj ga zakrivajo lesene stopnice, ki vodijo na leseni hodnik, in ker je del kamna bil pod ometom, medtem ko je bila površina večkrat prebeljena, tako da napis skoraj ni bil viden, smo se pred revizijo in fotografiranjem spomenika odločili za restavratorski poseg. Akcijo je izvedla ekipa Narodnega muzeja (akad. kipar Miran Pflaum) 27. septembra 1996. Ročno so bili očiščeni vsi robovi kamna - v nastali odprtini je bilo možno izmeriti tudi njegovo debelino - površina pa je bila očiščena pod pritiskom vodnega curka in z raztopino. Ta poseg je omogočil novo branje napisa, dopolnitev Premmersteinovega opisa in izdelavo primernih fotografij (sl. 13).

Ohranjen je zgornji del pravokotne stele z delom napisnega polja in zgornjim zaključkom s polkrožno nišo. Levi zgornji vogal je odbit. V niši je upodobljeno doprsje ženske osebe v globokem reliefu, v zaklinkah pa navzdol plavajoča delfina, od

⁴⁷ Mócsy, *Nomenclator* (1983) 321.

⁴⁸ T. Knez, s. v. *Gorenji Globodol*, *ANSL* (1975) 216.

⁴⁹ D. Breščak, *Var. spom.* 30, 1988, 239 ss.

⁵⁰ Rimski grobovi iz Globodola, *Razprave* 6, 1969, 97.

⁵¹ Arhiv RS, Priv. A, Dežman K., Korresp. Pečnik J., pismo št. 45: ... *potem (=28. 7. 1885) sem šel v Globodolj, tam je v Gornim Globodolji, Obertiefenthal, v eni hiši vzidan rimski kamen, iz eno glavo, in do pasu život, napis je ves zamazan, da nisim mogel nič razločiti, ta kamen se lahko dobi, ako bi ga hotli kaj, najden je bil po mojih mislih precej tam na Njivah, kjer ljudje nahajajo zidovje v zemlji, kjer je to ena lepa ravna dolina, torej so gotovo rimljani tukaj seliše in hiše imeli, in kamen je tukaj najden, je precej velik...*

⁵² Epigraphisches aus Steiermark und Krain, *Arch.-epigr. Mitt.* 14, 1891, 84.

⁵³ Ibid. 90 s, št. 10. Njegovo branje torej ni moglo biti povsem zanesljivo.

⁵⁴ Npr. Mócsy, *Nomenclator* (1983) 69 in 163.

Sl. 13: Nagrobnik CIL III 10793 iz Gorenjega Globodola.
Abb. 13: Grabstein CIL III 10793 von Gorenji Globodol.

katerih je levi skoraj v celoti odbit. V niši je upodobitev doprsja ženske osebe z domačim pokrivalom. Trup je levo in desno precej poškodovan; Premierstein je sklepal, da so to sledovi upodobitev dveh otrok, vendar to ni verjetno. Napisno polje je poglobljeno in ni obdano z stebrički kot je sklepal Premierstein.⁵⁵ Površina kamna je precej izprana in na nekaterih mestih povsem odstranjena. Predvsem na levi strani je poškodovano tudi napisno polje, tako da se nekatere črke le še slutijo, nekatere pa so povsem uničene.

Mere: v. 82 cm, š. 62 cm, db. 17 cm, v. č. 5 - 3,5 cm.

Literatura: CIL III 10793 (po Premiersteinu).

D(is) M(anibus).
Litugena Can-

o[nis ? (filia)] viva fec(it) sibi
[et] Mug(?)iae fil(iae)
5 *[et - - -] fili*

2 Po Premiersteinu naj bi bilo na začetku zapisano ime *Leucena*, ki sicer ni nikjer izpričano,⁵⁶ po očiščenju kamna pa so navpične haste na začetku vrstice dale sklepati, da je na kamnu še ena črka več. Z natančnim opazovanjem in primerjavo fotografij je bilo mogoče razbrati zgoraj navedeno ime, ki je na našem prostoru že izpričano. Vse navedene črke se še slutijo. Na koncu vrstice je črka N - vse tri haste so vidne - in ne S kot bere Premierstein, zato očetovo ime ne bo *Casdenus*, ki tudi ni nikjer izpričano, ampak bo šlo najverjetneje za ime *Cano*, ki ga poznamo z danes izgubljenega napisa iz okolice Stične.⁵⁷

3 Premierstein na začetku bere DENI - črki E in N podaja pikčasto - vendar pa je, kot kaže, njegovo branje teh črk bilo bolj domnevano kot resnično. Od prve črke je viden samo zgornji lok, rekonstrukcija v črko D bo najverjetneje le Premiersteinova domneva, saj navpične haste tukaj ni. Med to črko in črko V, ki je vidna, je prostora le za tri črke, zato domnevamo, da okrajšava za filiacijo (F) ni bila navedena. Črka S je komaj še zaznavna. Končna črka I je pomanjšana (2,5 cm).

4 Pred črko V je viden zgornji del navpične haste. Ker Premierstein znak na tem mestu bere kot zgornji zaključek črke A, kar zaradi navpične haste ne more priti v poštev, sklepamo, da gre za črko M, od katere je Premierstein še videl tudi zgornji del desne poševne haste. Tretjo ohranjeno črko, ki je spodaj odlomljena, bere Premierstein kot G. Danes ni mogoče presoditi, ali je na kamnu tudi navpična hasta črke G ali pa gre tu le za črko C.

5 Vidni so le zgornji deli štirih navpičnih hast, od katerih je prva podaljšana. Premierstein pri prvi hasti dodaja še prečno hasto na vrhu, ki je danes ni mogoče več razbrati. Naša dopolnitev je le hipotetična.

Ime *Litugena* je keltskega izvora⁵⁸ in pomeni toliko kot „praznična hči“ ali „hči rojena na praznični dan.“⁵⁹ Ime je bilo doslej izpričano v Galiji in Noriku.⁶⁰

⁵⁵ Pri njegovih „einfache Säulen“ gre očitno le za precej poškodovan notranji rob napisnega polja, ki je bil pred čiščenjem viden, medtem ko je bil širši rob zakrit.

⁵⁶ Mocsy, *Nomenclator* (1983) 163.

⁵⁷ *ILug* I 325.

⁵⁸ LITU- je sorodno z irskim *lith*, „praznik, sreča“ (Evans (op. 3) 217).

⁵⁹ Holder II (1904) 247 s. v. *Litugenos*, *Litugena*.

⁶⁰ Prim. Mocsy, *Nomenclator* 1983, 165, v Noriku 6 krat. Holder navaja tudi primere iz Britanije, Germanije, in Italije (gl. op. 59).

V Celju imamo izpričano žensko obliko tega imena v dativu *Litugen(a)e*.⁶¹

Po vsej verjetnosti je tudi ime *Cano* keltskega izvora, saj na zgoraj omenjenem nagrobniku iz okolice Stične nastopa skupaj s keltskimi imeni.⁶²

Ime *Mugia* ni nikjer izpričano, nasprotno pa je tudi možno rimsko ime *Mucius/-ia* (in njegove izpeljanke), zelo pogosto v Italiji,⁶³ vendar bi na tem napisu prej pričakovali domače ime, zato domnevamo, da gre tu za varianto imena *Mogia/ius* in podobnih imen, ki so izpričana predvsem v Noriku in galskih provincah. Tako imamo na primer ime *Mogia* dvakrat izpričano v Noriku, *Mogio* v Noriku trikrat in po enkrat v Panoniji in Italiji.⁶⁴

Nagrobnik zaradi imen in nagrobne formule datiramo v prvo polovico 2. stoletja.

10. Kamnje.

Ob razširitvi ceste iz Šentruperta v Kamnje leta 1985 so pri vikendu Franca Krnca (Kamnje 35a), župnika na Galjevici v Ljubljani, z buldožerjem odkrili majhno nagrobno stelo iz rumenega peščenjaka (*sl. 14*). Imenovani je kamen nameraval vzdati v škarpo nad cesto, zato ga je spravil na kup kamenja pred vikendom. Tam ga je opazil njegov brat Anton Krnc, ki ga je odnesel na svojo župnijo Sv. Jošt na Paškem Kozjaku, leta 1996 pa ga predal župniku v Šentrupertu Milanu Vidicu. Slednji je dal kamen pritrčiti na zid v zakristiji cerkve v Šentrupertu. Po pričevanju domačinov in župnika Antona Krnca ni bilo ob kamnu, ki je nedvomno bil odkrit *in situ*, nobenih spremnih najdb. Domnevamo, da gre za majhno grobišče z žganimi grobovi, podobno kot v bližnji Straži pri Šentrupertu.⁶⁵

Stela je majhnih dimenzij in zgoraj polkrožno zaključena. Napisno polje je uokvirjeno s trojnimi vrezanimi linijami, ki se zgoraj zaključijo v obliki trikotnega zatrepca. Na površini sta vidni dve daljši poškodbi, nastali ob odkritju. Črke so zelo rustikalne, neenakomerno klesane in razen začetne črke tretje vrstice dobro ohranjene. V prvi vrstici je uporabljeno majhno ločilno znamenje.

Mere: v. 39 cm, š. 31 cm, db. 14 cm, v. č.: v. 1-4=3-3,5 cm, v. 5=2 cm.

Sl. 14: Nagrobnik iz Kamnja pri Šentrupertu.
Abb. 14: Grabstein von Kamnje bei Šentrupert.

L(uci) Baibi Se-
mproni

Escingai
co(n)iugi(s ?)

5 *suai*.

Napis kaže nekaj posebnosti. Ime postavitelja ni v imenovalniku, kot bi bilo pričakovati, ampak v roditeljskem, diftong AE je v vseh treh primerih zapisan v arhaizirani obliki AI, nazal je v četrti vrstici izpuščen - verjetno pod vplivom pogovornega jezika - A v zadnji vrstici je brez prečne haste.

3 Vodoravne haste črke E so zelo kratke.

Rodovno ime *Baebius* je bilo doslej v Panoniji sedemkrat izpričano, v Noriku šestnajstkrat,⁶⁶ ime

⁶¹ CIL III 5269.

⁶² *ILJug* I 325. Ta napis nam je sporočen le v rokopisnem prepisu v izvodu Apianove zbirke rimskih napisov, ki je bil prej v lasti stiškega samostana, danes pa je hranjen v Narodni in univerzitetni knjižnici (P. Appianus, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis*, Ingolstadt 1534, p. 372; NUK inv. št. 193). Na nekaterih mestih problematičen prepis interpretiramo: *Adnamo / Canonis f(ilius) / an(norum) LXX h(ic) s(itus) e(st) / Sennemetom(lara German(i) filia) / coniunx an(norum ?) / [- -] EX.I. filia / [-] p[ro]sier[unt]*.

⁶³ Prim. Mócsy, *Nomenclator* (1983) 194.

⁶⁴ Mócsy, *Nomenclator* (1983) 191.

⁶⁵ S. Gabrovec, Poročilo o slučajnih najdbah v Sloveniji, *Arh. vest.* 5, 1954, 142 s in D. Breščak, *Var. spom.* 31, 1989, 243.

⁶⁶ Lörinz-Redő, *Onomasticon* (1994) 259.

Sempronius kot kognomen doslej še nikjer razen v Španiji, povsod pa je poznano kot rodovno ime.⁶⁷ Ime *Escinga* je keltsko⁶⁸ in enkrat znano v Akvitaniji.⁶⁹ Pogostejša je varianta tega imena s črko X namesto S, torej *Excingus* in njegove sestavljenke.⁷⁰

Interpretacija napisa kljub enostavni nagrobni formuli zaradi imen postavitelja v rodilniku ni povsem gotova, navedena se zdi najbolj verjetna. Arhaizirajoče pisanje diftonga AE kot AI, ki ga je ponovno uvedel cesar Klavdij, odsotnost formule *Dis Manibus*, enostavna nagrobna formula in keltsko ženino ime kažejo na zgodnjo datacijo kamna, v sredino ali vsaj drugo polovico 1. stoletja n. š. V 1. stoletje po Šašlu spada tudi napis iz bližnje Straže pri Šentrupertu, na katerem prav tako nastopajo keltska imena (*Togivepus*, *Melissa*) in je bil najden v žganem grobu iz druge polovice 2. stoletja.

Na zgodnjo romanizacijo širše doline Mirne in močan keltski element kaže tudi kamen iz Tržišča nekoliko vzhodneje od tod z izrazitimi keltskimi imeni, pravtako iz 1. stoletja.⁷¹ Za nadaljevanje keltskih tradicij še v 3. stoletju pa morebiti priča nagrobnik veterana X. legije Gaja Mulonija Vera, najden pri cerkvi Sv. Jurija nad Tržiščem⁷² (njegovo rodovno ime je gotovo še keltskega porekla),⁷³ če v njem vidimo domačina, ki se je po odsluženju vojaščini (morda je nazadnje služboval v bližnjem Pretoriju Latobikov?) naselil v domačih krajih. Ob ogledu tega spomenika, ki ga hrani Dolenjski muzej Novo mesto, so bile nad prvo vrstico nagrobnega napisa ugotovljene sledi nekega starejšega napisa v uradnem črkopisu cesarske pisarne (*scriptura actuaria*), ki ga beremo: [—] *Vettonian(o) et Silvan(?)* [—] in interpretiramo kot ostanek datiranja po konzulih ob nekem starejšem napisu. Gre verjetno za konzule leta 121: *T. Pomponius Antistianus Funisulanus Vettonianus* in *L. Pomponius Silvanus*.⁷⁴

11. Rovišče pri Studencu.

V sedemdesetih letih je Karel Petrič (Rovišče 20) ob oranju njive na ledini *Krivica* izoral napi-

sno ploščo iz apnenca (*sl. 15*) in jo spravil na svojem posestvu, julija 1983 pa o najdbi obvestil Posavski muzej Brežice. Tedanji arheolog muzeja Mitja Guštin, ki je kamen prevzel in spravil v muzej, je ob ogledu najdišča ugotovil, da so po vsem področju z ledinskim imenom *Krivica* kosi rimske opeke, keramične črepinje in ostanki zidov, zato je sklepal na antično kmetijo. O najdbi kamna in rezultatih topografije poroča v Dolenjskem listu.⁷⁵

Plošča, v strokovni terminologiji *titulus*, je dokaj majhnih dimezij. Napisno polje je nekoliko poglobljeno in uokvirjeno z dvojnimi robom. Robovi so precej poškodovani; levi zgornji vogal je odbit, manjka pa tudi večji del spodnjega roba. Napisno polje je precej poškodovano in izprano, najbolj v desnem spodnjem predelu. Zelo dobro so vidne linije, ki jih je kamnosek vklesal za lažjo ureditev teksta. Črke varirajo, vendar dajejo dober vtis, ker je kamnosek uporabljal črtalo. Del napisa, posebno v zadnji vrstici, je precej poškodovan.

Mere: v. 49 cm, š. 65 cm, db. 13 cm (največja), v. č. 6,5 - 6 cm.

*Sirus Brogim-
ari f(ilius) v(ivus) f(ecit) s(ibi) et Ma-
tugnata(e) Adma-
tonis (filiae) ann(or)um XXXX.*

Posebnosti: 2 ligatura ET.

2 Zgornji prečni hasti obeh F nista vklesani na zaključku navpične haste, ampak nekoliko nižje. Zgornji prečni hasti v ET sta povezani.

4 Zaradi poškodbe na kamnu je od črke S ohranjen le zgornji zaključek. Tudi naslednja črka (nedvomno A) je zelo poškodovana; ohranjena je le desna poševna hasta. Naslednji N je pomotoma zapisan tako, da poševna hasta poteka od spodaj navzgor namesto obratno. Število na koncu vrstice je precej poškodovano, vendar kljub temu še razpoznavno.

⁶⁷ Mócsy, *Nomenclator* (1983) 260.

⁶⁸ Holder I (1896) st. 1469 s. v. *Escincos*, *Escingus* in Evans (op. 3) 95 s.

⁶⁹ Mócsy, *Nomenclator* (1983) 117.

⁷⁰ *Excingomarus*, *Excingonius* ipd. Na nagrobniku iz Jurišne vasi pri Tinju na Pohorju poleg drugih keltskih imen nastopa tudi ime *Excingomarus* (CIL III 11711, AIJ 89), na Diani posvečeni ari iz Vičave pri Ptujju pa delno ohranjeno ime *Excing...* (B. Jevremov, *Var. spom.* 21, 1977, 251).

⁷¹ CIL III 10796 + p. 2187 in 2328²⁶.

⁷² Illug I 332 z lit.

⁷³ Mullo nastopa v Galiji kot dodatno ime boga Marsa; gl. P. Willeumier, D'Auch au Mans, *Rev. ét anc.* 61, 1961, 55 ss.

⁷⁴ A. Degraisi, *I fasti consolari dell'impero Romano*, Roma 1952, 35.

⁷⁵ Dolenjski list 25. 8. 1983.

Sl. 15: Nagrobna plošča iz Rovišča pri Studencu.

Abb. 15: Grabplatte von Rovišče bei Studenec.

Vsa navedena imena so keltska in pri nas še neizpričana, zato o njih nekaj več. Ime *Sirus* je sicer znano samo enkrat na enem noriškem napisu,⁷⁶ je pa gotovo sorodno z *Siro*, ki je v Noriku in Panoniji po trikrat izpričano.⁷⁷ Sestavljeno keltsko ime *Brogimarus* je bilo doslej v Panoniji petkrat izpričano, enkrat tudi v Noriku;⁷⁸ njegov prvi sestavni člen *brog-* je v imenu keltskega ljudstva Alobrogov,⁷⁹ pri Cezarju omenjenih Latobrigih,⁸⁰ in tudi na znamenitem lončku iz Spodnje Hajdine⁸¹

in pomeni „mejo, teritorij“, medtem ko *maro-*, ki je eden od najpogostejših sestavnih delov keltskih imen pomeni velik.⁸² Ime bi torej označevalo nekoga „ki poseduje velik teritorij“. Ime *Matugnata* doslej še ni bilo izpričano, pač pa njegove sorodne oblike *Matucenus*, *Matugenus* ipd.⁸³ Tudi *matu-* je eden pogostih elementov v keltskih sestavljenih imenih in pomeni „medved“, še pogostejši element *gnato-* pa je soroden z latinskim *natus*, „rojen“. ⁸⁴ Ime na našem napisu bi torej po-

⁷⁶ CIL III 5096, iz kraja Ober St. Georgen unter Stein.

⁷⁷ Mócsy, *Nomenclator* (1983) 268; k pomenu besede *-siro-* cf. K. H. Schmid, Die Komposition in gallischen Personennamen, *Zeitschr. celt. Phil.* 26, 1957, 269: „langdaurnd, ewig“.

⁷⁸ Lőrincz-Redő, *Onomasticon* (1994) 323.

⁷⁹ Prim. Scholiast k Juvenalu 8, 234: „Allobrogae quidem Galli sunt. Ideo autem dicti Allobrogae, quoniam brogae Galli autem agrum dicunt, alla autem aliud. Dicti autem Allobroges, quia ex alio loco fuerant translati. (prevod: „Alobrogi so Galci. Tako se imenujejo, ker Galci z broga označujejo „polje“, z alla pa „drugo“. Alobrogi se torej tako imenujejo, ker so bili priseljeni od drugod.“); Evans (op. 3) 158 s.

⁸⁰ *Bellum Gallicum* I, 5, 4. 28, 3 in 29, 2. V rokopisih ime ni enotno zapisano, poleg drugih nastopa tudi varianta *Latobici*. Povezava tega ljudstva z dolenskim Latobiki je vprašljiva, zanj se je zavzemal Peter Petru (prim. Die ostalpinen Taurisker und Latobiker, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II/6, Berlin 1977, 491 ss). Prav tako nepojasnjena je tudi povezava dolenskih Latobikov s kultom Marsa Latobiusa, ki je omejen na južni Norik.

⁸¹ H. Eichner / J. Istenič / M. Lovenjak, Rimski lonček s Ptuja z napisom v neznani pisavi in v staroselskem, domnevno keltskem jeziku, *Arh. vest.* 45, 1994, 131 ss (gl. posebno str. 137).

⁸² Evans (op. 3) 158 s in 223 ss.

⁸³ Prim. Mócsy, *Nomenclator* (1983) 182.

⁸⁴ Evans (op. 3) 229 in 207.

Sl. 16: Fragment nagrobnika iz Velike vasi.

Abb. 16: Fragment des Grabsteines von Velika vas.

menilo „rojena iz medveda“. Ime *Admato* doslej sicer še ni bilo izpričano, znani pa sta imeni *Admata* in *Admatius*.⁸⁵ Ta imena nastopajo le posamično, medtem ko so sorodna imena *Adnamo*, *Adnamato*, *Adnamatus* ipd. v Noriku, Panoniji in galskih provincah bolj razširjena.⁸⁶ Že zgoraj omenjeni element keltskih imen *matu-* moremo, tako kot tudi *mato-*, *mati-*, včasih interpretirati kot pridevnik „dober“, „srečen“, „ugoden“, „naklonjen“ ali podobno,⁸⁷ predpona *ad-*,⁸⁸ njen pomen sicer v številnih imenih ni povsem jasen, pa ima po Evansu, takrat ko nastopa skupaj s pridevnikom, funkcijo intenziviranja,⁸⁹ zato bi ime lahko prevedli kot „zelo dober“.⁹⁰

Interpretacija napisa, ki ga je treba zaradi imen postaviti v zelo zgodnjo dobo rimske okupacije (1. stoletje), ni problematična. Nagrobnik je *Sirus*, Brogimarov sin, za življenja postavil sebi in

najverjetneje ženi *Matugnati*, *Admatonovi* hčeri, ob njeni smrti v starosti štiridesetih let. Od ostalih napisov Dolenjske se napis loči predvsem po nenavadnem duktusu črk.

12. Velika vas.

Leta 1974 je bil pri obnovi fasade na južni zunanji steni cerkve Sv. Martina v Veliki vasi odkrit in očiščen fragment stele iz apnenca z reliefnim okrasom, vzidan pol metra nad tlemi (sl. 16). Njegovo prvotno najdišče ni znano, domnevamo, da izvira iz obsežne zahodne neviodunske nekropole, ki jo je Pečnik izkopaval med leti 1883 in 1887.⁹¹ Njen konec predstavljajo po Petruju žgani grobovi v vrtu Pirčevega gradu v Veliki vasi.⁹²

Ohranjen je reliefno okrašen zgornji del stele brez zgornjega zaključka, razdeljen v dve polji.

⁸⁵ Lörincz-Redő, *Onomasticon* (1994) 25.

⁸⁶ Gl. Lörincz-Redő, *Onomasticon* (1994) 25 ss. Imena brez zloga *-na-* so verjetno le sinkopirane oblike teh imen.

⁸⁷ Evans (op. 3) 229.

⁸⁸ Sorodna z latinskim *ad*; Evans (op. 3) 128.

⁸⁹ Intenzivnega prefiksa; prim. Evans (op. 3) 129.

⁹⁰ Tako Evans (op. 3) 129 za ime *Admata*.

⁹¹ Prim. P. Petru, s. v. *Velika vas*, *ANSI* (1975) 255.

⁹² Prim. *Hišaste žare Latobikov*, Situla 11, Ljubljana 1971, 28.

Zgornje polje je okrašeno z vinsko trto z grozdom, v spodnjem pa je pod ovalnim baldahinom upodobljen deček - ohranjena je samo njegova glava- in ob straneh le delno ohranjena spiralna stebra s kapiteli v obliki akantovih listov. Desno od dečkove glave je ohranjen zgornji zaključek bakle, ki jo ta najverjetneje drži v roki, zato menimo, da tu ne gre za upodobitev pokojnika, ampak za v nagrobni simboliki pogost motiv erota z baklo. Po velikosti kapitelov sodeč so bili stebri razmeroma veliki, v niši pa je verjetno bila upodobljena celotna erotova postava.

Mere: v. 31 cm, š. 54 cm.

Eroti oziroma amorji z baklo,⁹³ v arheološkem izrazoslovju t. im. „geniji smrti“ (Todesgenius), nastopajo v nagrobni umetnosti v dveh značilnih držah: ali z navzgor obrnjeno prižgano baklo v rokah, tako kot verjetno tu, ali pa so prikazani tako, da se naslanjajo na navzdol obrnjeno ugaslo baklo in imajo glavo sklonjeno proti ramenu.⁹⁴ Slednji motiv je upodobljen na obeh stranskih ploskvah nagrobnika iz krškega samostana, ki tudi izvira iz ene od nevioudunskih nekropol,⁹⁵ genija s prižgano baklo pa imamo morda upodobljenega tudi v neposredni bližini Neviouduna v zaklinkih nagrobnika iz Zgornje Pohance. Tam je ohranjen le levi genij, ki ima prekrizane noge in se nekako naslanja na okvir zatrepja; žal je tudi ta zelo poškodovan.⁹⁶ Zanimivo, da iz Celja in okolice poznamo izključno upodobitve genijev z ugaslo baklo.⁹⁷

13. Leskovec pri Krškem.

V cerkvi v Leskovcu je v neposredni bližini napisa Sedatu (CIL III 3922), ki ga prvi omenja Av-

Sl. 17: Stranska ploskev nagrobnika iz Leskovca.

Abb. 17: Seitenfläche des Grabsteines von Leskovec.

guštin iz Laškega,⁹⁸ že od nekdaj vzdian tudi relief „genija iz Leskovca“, ki je bil v literaturi pogosto omenjan,⁹⁹ nikoli pa zadovoljivo opisan (sl. 17). Njegovo najdišče ni znano, bo pa gotovo eno od nevioudunskih grobišč, od koder izvirajo tudi številni kamni, vzdiani po okoliških cerkvah in gra-

⁹³ K erotom/amorjem in njihovi vlogi v funerarni umetnosti prim. A. Hermay / H. Cassimatis / R. Vollkommer, s. v. *Eros*, LIMC III 1, 1986, 929 ss in 938 s (za t. i. *Eros funéraire*) in N. Blanc / F. Gury, s. v. *Amor, Cupido*, LIMC III 1, 1986, 1047 (za t. i. *Amor funéraire*).

⁹⁴ Prim. Hermay / Cassimatis / Vollkommer (op. 93) 931 in 939 in Blanc / Gury (op. 93) 974 ss in 1047.

⁹⁵ Prvi ga omenja A. Müllner, *Emona. Archäologische Studien aus Krain*, Laibach 1879, 323, Nr. 263. Leta 1949 je bil prenesen v Posavski muzej Brežice (prim. S. Škaler, *Var. spom.* 11, 1966, 122 s fot).

⁹⁶ *ILug* II 1121. V zatrepu tega nagrobnika je upodobljena scena iz grškega mita o Ganimedu: v sredini je prikazan Ganimed, ki sedi na prestolu, na desni velik Zevsov orel, na levi pa pes, ki stoji na zadnjih nogah. Ganimed ima desno roko položeno na rahlo dvignjeno desno nogo, medtem ko levo roko izteguje proti orlu in mu ponuja skodelico z vodo. Za upodobitve Ganimedovega mita v antični umetnosti gl. H. Sichtermann, s. v. *Ganymedes*, LIMC IV 1, 1988, 154 ss.

⁹⁷ V. Kolšek, *Die Todesgenien von Celeia. V: 2. Internationales Kolloquium über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens*, Veszprém, 1991, 139 ss, sl. 1-7. Upodobitev genija z navzgor obrnjeno prižgano baklo je tudi na reliefni plošči z Ajdovskega gradca nad Vranjem pri Sevnici (gl. P. Petru, *Reliefi in arhitektonski spomeniki. V: P. Petru - T. Ulbert, Vranje pri Sevnici. Starokrščanske cerkve na Ajdovskem gradcu*, Kat. in monogr. 12, 1975, 154, št. 29, T. 32 c; za podobno upodobitev gre verjetno tudi pri plošči št. 30, T. 32 d od katere je ohranjen le spodnji del). Tam je desno spodaj prikazana tudi košara (skleda s sadjem?), ki sicer nastopa pri upodobitvah letnih časov.

⁹⁸ *Cod. Vindob.* 3492 f. 20 r = *Cod. Vindob.* 3528 f. 8 v.

⁹⁹ Prvič pri Linhartu (*Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen Länder der südlichen Slawen Österreichs I*, Laibach 1788, 263, omenjen kot nevioudunski *Genius*).

dovih (Mokrice). Kamen je iz apnenca in je vzdan v južno steno zvonika tik ob tleh.

Vidno je stransko polje nagrobnika z reliefno upodobitvijo, uokvirjeno z večkratno profilacijo. Levi rob in oba leva vogala so skoraj povsem odbiti. Po sredini je kamen prelomljen napol. Na desnem robu manjka večji fragment, ki je sedaj zalit z malto. Po pripovedovanju domačinov je poškodba nastala pred leti, ko so sami poskušali kamen vzeti iz zidu. Poskus je bil seveda neuspešen, saj bi glede na to, da vidna stranica predstavlja le eno od ožjih stranskih ploskev nagrobnika in da širša ploskev z napisom sega globoko v zid, odstranitev kamna zahtevala večji in strokovno izveden gradbeni poseg. Na vidni stranici je upodobljena cela postava krilatega erota (v. 84 cm) na pravokotnem podstavku, ki v nerodno prikazanem obratu stopa na levo. Upodobitev je precej izprana, obrazne poteze nerazpoznavne. V desnici drži navzdol obrnjeno girlando, v levici pa pastirsko palico (*pedum*) z volutnim zaključkom.

Mere: v. 122 cm, š. 75 cm.

Omembe v literaturi: Linhart (gl. op. 99); H. Freyer, *Mitt. Hist. Ver. Kr.* 6, 1851, 1, T. pod št. 1; id. pri Arneth, *Sitzber. phil. hist. Cl. kais. Akad. Wiss.* 6, 1851, 196, T. XI, št. 1; P. Remic, *Novice* 12, 1854, 363; E. Costa, *Mitt. Hist. Ver. Kr.* 12, 1857, 128; A. Müllner-P. Hitzinger, *Mitt. hist. Ver. Kr.* 18, 1863, 82, št. 134; Müllner (op. 95) 323, št. 262; Premerstein-Rutar (op. 35) 30; J. Pečnik, *Izv. Muz. dr. Kr.* 14, 1904, 196; P. Petru, s. v. *Leskovec pri Krškem*, V: *ANSI* (1975) 254; S. Petru-P. Petru, *Neviodunum (Drnovo pri Krškem)*, Kat. in monogr. 15, 1978, 8 op. 6 in 11, op. 23.

Tudi ta relief predstavlja simbolno upodobitev „genija smrti“, le da je tu njegov atribut girlanda.¹⁰⁰ Kot zanimivost dodajmo, da je že prvi izkopavalec neviodunskih ostalin, inženir J. Leinmüller, reliefno upodobitev „genija iz Leskovca“ interpretiral kot predkrščanski simbol smrti, ki dušo iztrga zemeljskemu peklu in jo kot krilati genij prepelje v nebo. V levici naj bi držal pretrgan krog (simbol večnosti), ki naj bi označeval minljivost zemeljskega bivanja.¹⁰¹

14. Krško.

Leta 1993 je bil ob restavratorskem pregledu kapele Marije Device na Griču v Krškem, ki je spadala k turnski graščini, v temeljih na hrbtni

Sl. 18: Stranska ploskev nagrobnika iz Krškega.

Abb. 18: Seitenfläche des Grabsteines von Krško.

strani najden rimski nagrobnik (sl. 18).¹⁰² Vzdian je kot neke vrste stopnica: nad nivojem tal je približno tretjina spomenika, iz zidu pa izstopa do 15 cm. Ožja stranica nagrobnika je obrnjena navzven. Lega kamna daje sklepati, da je bil vzdian ob sami postavitvi kapele, po kronogramu v posvetilnem napisu na podstavku Marijinega kipa okrog leta 1740.¹⁰³ Nagrobnik izvira iz enega od neviodunskih grobišč.

Kamniti blok iz apnenca. V profiliranem polju, ki je obrnjeno navzven, je kvalitetna upodobitev plavajočega delfina. Tudi delno vidna ploskev, ki je obrnjena navzgor, je profilirana, na njej pa ni nobenih sledov črk. Kot kaže, je napisno polje obrnjeno navzdol in trenutno nedosegljivo. Mere: v. 125 cm.

Upodobitve delfinov v antični umetnosti so raznovrstne, delfini služijo deloma kot dekorativni element, deloma pa ima njihova upodobitev tudi simbolni pomen. Slednje velja nedvomno za nagrobni kult, kjer imajo delfini posebno važno vlogo. Veljajo namreč za spremljevalce duš v kraljestvo umrlih, ki pokojnike vodijo preko velike vode na otok blaženih in predstavljajo simbol njihove rešitve. Poleg tega morda simbolizirajo tudi upanje v onostranstvo in misel na nesmrtnost,¹⁰⁴ zato ni čudno, da so na sarkofagih in nagrobnikih upodobitve delfinov zelo pogoste. V provincialni sferi jih najdemo največkrat v zaklinkih stel. Podobna upodobitev delfina na stranski ploskvi nagrobnika kot tu, je tudi na spomeniku Cezar-

¹⁰⁰ Za različne upodobitve amorja z girlando v rimski umetnosti gl. Blanc / Gury (op. 93) 977 ss.

¹⁰¹ Pri E. H. Costi, *Mitt. hist. Ver. Kr.* 12, 1857, 128.

¹⁰² D. Kramberger, *Var. spom.* 35, 1993, 110, Nr. 142.

¹⁰³ Del posvetilnega napisa manjka, zato kronogram ni čisto jasan. V zgornji vrstici daje namreč letnico 1736, v prvih dveh letnico 1741, v spodnji vrstici pa 1739. Za podatke se zahvaljujem inž. arhit. Dušanu Krambergerju.

¹⁰⁴ Prim. E. Diez, s. v. *Delphin*, V: *Reallexikon für Antike und Christentum* III, 1957, 673 ss.

nijev iz Emone,¹⁰⁵ kjer je na nasprotni strani upodobljen kantar z vinsko trto.

Turnsko graščino, h kateri je spadala kapela z obravnavanim nagrobnikom, povezuje z usodo nevioudskih napisov v 18. stoletju tudi rokopis Antona Breckerfelda, lastnika Starega gradu pri Otočcu.¹⁰⁶ Ta namreč v svojih dodatkih k Valvazorjevi topografiji Kranjske iz konca 18. ali začetka 19. stoletja omenja, da so bili leta 1789 številni in najlepši nevioudski kamni uporabljeni pri gradnji pristave turnske graščine.¹⁰⁷ Ta notica dodatno potrjuje že večkrat izrečeno ugotovitev, da so že od nekdanj nevioudske kamne uporabljali kot gradbeni material pri gradnji hiš, cerkva ali gradov, zato imamo iz samega Neviouda, torej s področja vasi Drnovo in bližnje okolice, znanih tako malo spomenikov. Po drugi strani pa lahko domnevamo, da se po okoliških cerkvah in starejših stavbah skriva še več spomenikov. Na tem mestu omenimo še, da je bil spomladi leta 1992 ob obnovi fasade na cerkvi Sv. Lucije v Senušah povsem odkrit in očiščen nagrobnik, ki ga je v prejšnjem stoletju Mommsen še videl v celoti, pozneje pa so ga zakrile cementirane stopnice.¹⁰⁸

15. Velike Malence.

Konec sedemdesetih let je bil pri obnovi fasade cerkve Sv. Martina v Velikih Malencah, nedaleč od poznoantične postojanke na Gradišču, odkrit fragment kamna z napisom, postrani vzdan v severno zunanjo steno 1,8 m nad tlemi (*sl.* 19).¹⁰⁹ Bil je očiščen in puščen na istem mestu. 22. maja 1985 si je kamen ogledal Jaroslav Šašel.¹¹⁰ Po vsej verjetnosti izvira iz Neviouda, tako kot številni kamni iz poznoantičnega obzidja na Gradišču.

Ohranjen je napisni del (ne v celoti) votivne are, baza in ovršje sta odbita. Manjka tudi desni rob, odbit verjetno pred vzdavo. Na levem robu fragmenta so vidne navpične poškodbe, ki bi lahko nastale ob odstranitvi ometa. Istočasno so morda nastale tudi številne poškodbe napisnega polja,

nekaj črk pa je, kot kaže, bilo namensko odklesanih. Črke so globoko klesane in razmeroma pravilne, gotovo pa ne izvirajo iz časa pred 3. stoletjem. Zelo so podobne črkam z votivne are, posvečene Jupitru in „Geniju kraja“, ki jo je leta 1929 na Gradišču izkopal Balduin Saria (*AII* 243). V drugi in zadnji vrstici je vidno po eno trikotno ločilno znamenje. Vidne so vodoravne črte za ureditev besedila.

Mere: v. 39 cm, š. 40 cm, v. č.: v. 1=5,5 cm, v. 2-5=4 cm (varira).

*I(ovi) O(ptimo) M(aximo) D(epulsori vel Dolicheni)
et G(enio) l(oci) Zotic<u>s [B ?]-
asilei Aug[ustorum]
nn(ostrorum) vil(ici) vik(arius) se[r(vus)]
5 eiusdem v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito)]
M(?) Ann(?) L(?) P(?) P(?) KA(?)[- -].*

1 Ker v Nevioudu nimamo izpričanega nobene od omenjenih božanstev, ni jasno, za kateri kult gre. V Pretoriju Latobikov (Trebnje) je izpričan kult Jupitra Dolihenskega.¹¹¹

2 Od črke E je viden samo ostanek zgornje prečne haste in zaključek srednje. Med črko C in S, pri slednji je ohranjen le majhen zgornji del, je vklesana navpična hasta, iz nje pa je navzgor speljana dodatna linija. Nad tem je vklesan majhen V. Očitno je tu kamnosek naredil napako pri vklesavanju črke V, nato pa, namesto da bi napačno izklesane linije izklesal in s tem naredil dodatno vdolbino v površino kamna, črko raje v pravilni obliki vklesal zgoraj nad tem mestom.

4 Od prvega N je viden le še zgornji zaključek navpične haste, od naslednjega pa sledovi vseh treh hast. Končni E je postavljen poševno, gotovo mu je sledil tudi R, ki pa ni več ohranjen.

6 M je po Šašlu preimenovan, črke ANN njegovo rodovno ime v okrajšavi (*Annaeus* ali *Annius*), L okrajšan kognomen, črke PP kratice za *p(atre) p(raesidente)* in KA ostanek datacije (*Kalendas*). Možne

¹⁰⁵ *CIL* III 3850 = *AII* 177.

¹⁰⁶ Za rodbino Breckerfeldov prim. B. Otorepec, Stari grad pri Novem mestu in njegovi lastniki, *Dolenjski zbornik* 1990, Novo mesto 1990, 73 ss.

¹⁰⁷ *Supplemente zu des Freyhern von Valvasor Topographie von Krain*, Arhiv RS, II/26r, str. 47. Od tam nam je sicer znan le milnik, ki je nekoč stal pri Veliki vasi (*CIL* III 4620 = 11319) in ga Breckerfeld tudi izrecno omenja (na isti strani rokopisa).

¹⁰⁸ *CIL* III 3928 (prim. *AII* str. 109). Na ponovno odkritje spomenika me je opozoril inž. arhit. Dušan Kramberger.

¹⁰⁹ Obširneje o tem kamnu v *Epigraphica* 58, 1996 (v tisku).

¹¹⁰ Zapiski iz njegove zapuščine, ki jih je ljubezno posredovala Marjeta Šašel Kos.

¹¹¹ *CIL* III 3908 + p. 1737 = *ILS* 4296, *CIL* III 3909 = 10784 + p. 2328²⁸, J. Šašel, *Dolichenus-Heiligtum in Praetorium Latobiorum* (Caracalla, *Caesar, Imperator destinatus*), *Ztschr. Pap. Epigr.* 50, 1983, 203 ss, T. Xa = *Opera selecta* (1992) 345 ss.

Sl. 19: Votivna ara iz Velikih Malenc.

Abb. 19: Votivara von Velike Malence.

so tudi druge razlage. Črke PP bi npr. lahko bile okrajšava za *praepositus* - načelnik carinske postaje v času, ko je carina prešla pod direktno cesarsko upravo (od Marka Avrelija naprej). S tem bi to vrstico lahko interpretirali kot datiranje postavitve napisa z imenom načelnika carinske postaje, v kateri je služboval postavitelj napisa *Zoticus*. Pri črkah KA gre verjetno res za ostanek navedbe datuma; menimo, da manjkata še vsaj dve črki. To bi bilo prostorsko dopustno, saj vrstica ne bi bila daljša od druge vrstice, če jo dopolnimo z B-jem.

Obe nastopajoči imeni sta grški in v zahodnih provincah skrajno redki. Ime *Zoticus*¹¹² je za provinco Panonijo z našim napisom prvič izpričano, je pa znano v sosednji Dalmaciji¹¹³ in enkrat v Noriku.¹¹⁴ Ime *Basileus*¹¹⁵ doslej ni bilo poznano v nobeni od omenjenih provinc.

Za datacijo napisa je pomembna navedba, da je bil *Basileus* upravnik carinske postaje pod dvema „avgustoma“, za kar pridejo v poštev predvsem leta 197/198 do 209, ko sta bila istočasno avgusta Septimij Sever in Geta in leta 247-249, čas avgustov Filipa Arabca in njegovega sina.

¹¹² Prim. W. Pape - G. Benseler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Braunschweig 1911 (ponatis Graz 1959) 450.

¹¹³ Mócsy-ju, *Nomenclator* (1983) 326 znani štirje primeri.

¹¹⁴ Na nedavno odkriti bronasti plošči z imeni Mitrovih častilcev iz Viruna je omenjen nek *Trebius Zoticus* (cf. Piccotti, *Mithrastempel in Virunum*, *Aus Forschung und Kunst* B. 28, Klagenfurt 1994, pass. in 42 s k tej osebi).

¹¹⁵ Prim. Pape - Benseler, op. cit. (op. 113), 200.

16. Velike Malence.

Istočasno s prejšnjim napisom je bil na južni steni cerkve ob prehodu ladje v prezbitერიj na višini 2,5 m odkrit kamen iz apnenca z reliefno upodobitvijo (sl. 20). Tudi ta je bil očiščen in puščen na istem mestu. Po vsej verjetnosti izvira iz Nevioduna.

Vidna je ozka ploskev, razdeljena čez polovico, zgornji del je nekoliko izbočen. V spodnjem delu je razmeroma nekvalitetno upodobljena bikova glava. Shematično so nakazane oči in nosne odprtine, ušesa in rogovi pa so povsem nesimetrični: levo uho je manjše kot desno, levi rog pa je precej večji od desnega.

Mere: v. 45 cm, š. 25 cm.

Interpretacija reliefa ni povsem gotova. Upodobitve bikove glave poznamo kot okrasni element na arhitekturi, sarkofagih ali nagrobnikih, kjer ponavadi služijo kot nosilec girlande,¹¹⁶ v Galiji pa je večkrat skupaj z ovno glavo in instrumenti za tavroboj upodobljena tudi na stranskih ploskvah votivnih ar, posvečenih Veliki materi bogov.¹¹⁷ Domnevamo, da gre tudi pri našem fragmentu za del stranske ploskve nekega votivnega oltarja, vendar bi povezava s kultom Velike Matere bila preveč hipotetična. Vprašanje lahko morda zadovoljivo reši le odstranitev kamna iz zidu.

17. Podgrad.

Leta 1985 je župnik Jernej Nemanič v pokopališkem zidu v Podgradu nedaleč od najdišča dveh fragmentov rimskega nagrobnika, ki sta bila najdena leto poprej,¹¹⁸ odkril fragment še enega napisnega kamna iz apnenca (sl. 21). O najdbi je obvestil arheologa Danila Breščaka, ki je kamen prenesel v Dolenjski muzej Novo mesto. Breščak domneva, da omenjeni nagrobnik izvira iz ruševin gradu Mehovo, ki je bil porušen v 16. stoletju.¹¹⁹ Prvotno nahajališče obeh spomenikov je neznano.

Ohranjen je del napisnega polja, ki je bil pred uporabo kot gradbeni material obdelan z vseh strani. Zdi se, da so na desni strani vidni sledovi odklesane roba napisnega polja, morda stebrička, nedvomno pa imamo tu ohranjene zaključke vrstic,

Sl. 20: Kamen z reliefno upodobitvijo iz Velike Malence.
Abb. 20: Stein mit Relief von Velike Malence.

saj je na koncu treh ohranjenih večji prazen prostor. Nad prvo ohranjeno vrstico je ohranjen prazen prostor, to je verjetno tudi prva vrstica napisa. Napisno polje je precej izprano, deli nekaterih

¹¹⁶ T.i. bukrani (prim. Ch. Börker, s. v. *Bucranio*. V: *Enciclopedia dell'arte antica*, sec. suppl., 1, Roma 1994, 770 s z lit.). Pri nas imamo ta ornament na dveh spomenikih iz Celja (na steli AII 59 in na žrtveniku lapid. inv. št. 160), na fragmentu iz Repna pri Šentjurju (V. Kolšek, Novi napisi in reliefi z območja celejanskega municipija, *Arh. vest.* 30, 1979 168 s, Nr. 5, sl. 6), na fragmentu iz Laškega (T. Knez, *Čas. zgod. narod.* 12, 1976, 205) in na steli s Ptuja (AII 419).

¹¹⁷ Gl. npr. É. Espérandieu, *Recueil générale des bas-relief de la Gaule Romaine*, T. I., Paris 1936, št. 28, 313, 315, 317, 318, 320, 323, 335, 568, 576.

¹¹⁸ D. Breščak, Rimski napis iz Podgrada, *Arh. vest.* 37, 1986, 405 ss, T. 1.

¹¹⁹ *Var. spom.* 27, 1985, 237 pri prvi objavi omenjenih dveh fragmentov.

Sl. 21: Fragment nagrobnika iz Podgrada.

Ab. 21: Fragment des Grabsteines von Podgrad.

črk so skoraj povsem zabrisani. Črke so razmeroma kvalitetne, uporabljena so trikotna ločilna znamenja.

Mere: v. 48 cm, š. 41 cm, d. 15 cm, v. č. 5,5-4 cm.

- [--M]aximia-
 [--L(?) M(arcus ?) Fl(avius ?)
 [--d(?) v(i vus) f(ecit) M(arco) G
 [--o(bito) ann(orur) LXX
 5 [--]ponti
 [--]p(osuit, -osuerunt?).

Posebnosti: 1 MI v ligaturi.

1 Pri prvem A je ohranjen le neznan del njegove leve haste, zgornji del črke X je povsem uničen.

2 Ker je od prve črke ohranjena le spodnja vodoravna hasta in kratek del navpične, bi šlo lahko tu tudi za črko E in s tem morda za zaključek ženskega imena iz prejšnje vrstice v rodilniku ali dajalniku (*Maximianae*). Črka M je od prejšnje in naslednje črke ločena z ločilnim znamenjem. Dopolnitev ni povsem gotova.

3 Črka D je verjetno ostanek okrajšanega kognomena osebe imenovane že v prejšnji vrstici. Na koncu vrstice je črka G - verjetno okrajšano gentilno ime.

4 Na začetku vrstice manjka po vsej verjetnosti kognomen osebe imenovane že v prejšnji vrstici, njena starost je navedena tukaj.

5 Po ohranjenem sodeč bi bila lahko prva črka B, P ali R. Tukaj gre verjetno za ostanek imena v dajalniku.

6 Ohranjen je zgornji zaključek črke - verjetno črke P - nato pa sledi večji prazen prostor, kar daje slutiti, da gre za zadnjo vrstico napisa.

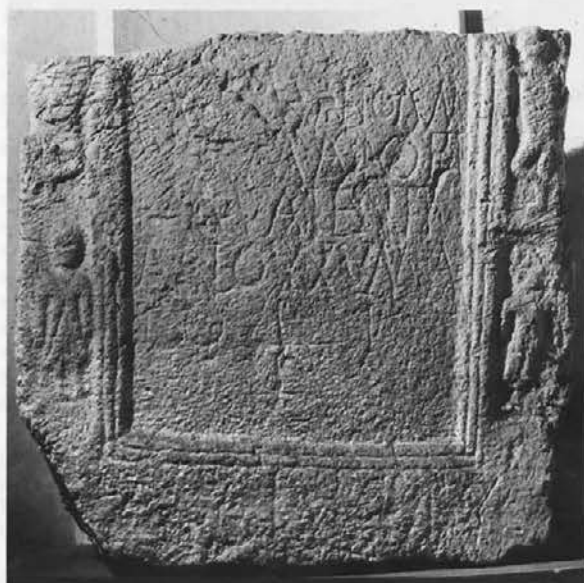
Zaradi fragmentarne ohranjenosti ni mogoče ugotoviti razmerja imenovanih oseb.

K zgoraj omenjemu nagrobniku iz Podgrada v dveh fragmentih dodajam naslednje. V prvi vrstici so ohranjene tri črke AVD - gre torej za gentilno ime *Claudius* - in ne štiri kot navaja Breščak, ki tu bere AVIVS in to interpretira kot ostanek gentilnega imena *Flavius*. Do napačnega branja je prišlo očitno zaradi naknadnih poškodb kamna ob polkrožnem delu črke D, ki res dajejo vtis črk V in S, pisanih ena nad drugo, kot to opisuje Breščak. Tak zapis bi vsekakor bil zelo nenavaden. Poleg tega gentilno ime *Claudius* (v ženski obliki) nastopa tudi v četrti vrstici napisa. V četrti vrstici je pred ločilnim znamenjem ohranjen samo spodnji zaključek neke navpične haste, zato dopolnitev v črko T, za katero se odloča Breščak, ni povsem gotova. Ta črka seveda ni okrajšan prenamen, saj je tu imenovana ženska oseba, ampak bo verjetno ostanek nagrobne formule, ki je povezovala osebo, navedeno v začetnih vrsticah napisa in tu v dajalniku imenovano žensko osebo. Ta je v šesti vrstici z besedo *uxor* (imenovalnik?) označena kot žena zgoraj imenovanega, temu pa sledi še zaključna formula *testamento fieri iussit*. Ker so ženina imena v dajalniku in je torej tudi njej po testamentu bil postavljen nagrobnik, je treba besedo *uxor* interpretirati kot dajalnik brez končnice. Kot dopolnitev manjkajoče leve polovice četrte vrstice, kjer manjka nekako pet črk, predlagamo formulo (*sibi e*)t, ki se po našem mnenju navezuje na zaključno nagrobno formulo.¹²⁰

18. Ravnace.

Na ledini *Na pesku*, 400 m južno od vasi Ravnace, so že pred 2. svetovno vojno našli nagrobno stelo iz apnenca, ki je bila najprej vzdignjena v prag Žlogarjeve hiše v Ravnacah, leta 1951 pa prenesena v kapelo Sv. Martina v Metliki, tedanjo arheološko zbirko Belokranjskega muzeja (sl. 22). V literaturi je bila že večkrat bežno omenjena.

¹²⁰ Napis interpretiramo takole: [Ti(berius)? Cl]aud[ilius ..]mat- / [.. ann(orur)]L h(ic) s(itus) e(st). / [Sibi e]t Claudi[5]a]e Ti(?) (beri) f(iliae) Coner[tae] ux(or)i t(estamento) f(ieri) i(ussit).

Sl. 22: Nagrobna stela iz Ravnac.

Abb. 22: Grabstele von Ravnace.

Stela je po sredini prelomljena v dva dela, oba sta zelo poškodovana. Na zgornjem fragmentu so upodobljene štiri osebe, pod temi upodobitvami pa je vmesno polje z vitičastim ornamentom in vazo v sredini. Spodaj je ohranjen del profilacije napisnega polja. Desni rob tega fragmenta je skoraj povsem odlomljen, na levem je ob vitičastem ornamentu upodobljen vrč (enak je bil verjetno tudi na odlomljenem desnem robu), zgoraj ob portretih pa bodalo. Portreti so manj kvalitetne izdelave in zelo poškodovani. Prikazane so štiri starejše osebe, kot se zdi trije moški in ena ženska (predzadnja z desne). Razen pri drugi osebi z leve so na ramenih upodobljenih oseb več ali manj dobro ohranjene fibule. Pri vseh osebah je bila prikazana tudi drža rok, ki pri prvi osebi z leve ni več ohranjena. Druga oseba z leve drži v desnici neki predmet v obliki puščice, tretja oseba ima v

levici neki paličasti predmet z okroglim zaključkom zgoraj, v desnici pa nek nerazpoznaven krajši predmet. Oseba skrajno desno drži v desnici neki paličasti predmet z okroglim zaključkom spodaj, v levici pa tako kot prejšnja oseba neki manjši nerazpoznaven predmet.

Drugi fragment z napisnim poljem ima odlomljen levi spodnji vogal, desni rob je odlomljen po vsej dolžini. Od profiliranega napisnega polja manjka zgornji zaključek. Na robu levo od napisnega polja je spodaj zelo shematično prikazana figura deklice v dolgi obleki, nad njo pa leva noga in del trupa neke še bolj shematično upodobljene postave (genij?). Tudi na desnem robu sta dve figuri: spodaj, kot kaže, deklica v dolgi obleki, zgoraj figura s prekrizanimi nogami in dvignjeno desnico, ki jo „naslanja“ na profilacijo napisnega polja (genij?). Napisno polje je zelo poškodovano, predvsem v zgornjem delu je prvotna površina skoraj povsem odstranjena. Po vsej površini so vidni tudi sledovi modernih poškodb. Črke so neenakomerne, plitvo klesane, rustikalne izvedbe in danes zelo slabo vidne. Branje otežujejo tudi moderne poškodbe.

Mere: Fragment 1: v. 64 cm, š. 72 cm, d. 21 cm.

Fragment 2: v. 74 cm, š. 80 cm, d. 21 cm, v. č. : 5,5 - 6 cm

Omembe: S. Gabrovec, *Najstarejša zgodovina Dolenjske*, Novo mesto 1956, 70; T. Knez, *Ravnace*. V: ANSI (1975) 244; J. Dular, *Topografsko področje XI (Bela krajina)*, Arheološka topografija Slovenije, Ljubljana 1985, 95; D. Breščak, *Var. spom.* 27, 1985, 246.

[- -] M [- -]
[- -] ano an(norum ?)
[...] mat(er) opt-
ima Valenti
5 an(n)o(rum) XXV ma-
t(er) opt(ima)
+.

Posebnosti: 4 Ligatura MA.

1 Črka M ni povsem gotova. Zaradi poškodbe površine ni nobenih drugih sledov črk.

4 Črke na začetku vrstice so precej poškodovane. Prečna hasta črke A v ligaturi je vidna.

6 Med črkami je precejšen razmak.

7 V sredini vrstice so sledovi še ene črke.

Stela se po rustikalni izvedbi in skrajno shematičnih reliefih dobro vključuje v skupino spomenikov iz Bele krajine, ki prav po tem tvorijo

zaključeno celoto. Središče te produkcije in obnem največje znano rimskodobno naselje v Beli krajini, je bila naselbina na Okljuku v Loki pri Črnomlju. Na steli pa ni za Belo krajino značilne upodobitve žrtvene trinožne mize in služabnikov, ki jo najdemo na štirih stelah iz Črnomlja.¹²¹

19. Gradac.

Ob ogledu dveh že znanih nagrobnih stel, ki sta vzdani v zahodno steno poslopja na grajskem vrtu v Gradcu (*CIL* III 10826, *AII* 493 in *CIL* III 10827, *AII* 494) in za kateri domneva Saria, da izvirata z grobišča pri vasi Otok pri Podzemlju (*AII* str. 218), je bilo ugotovljeno, da je na napisnem polju levo vzdane stele vidnih bistveno več črk kot se je doslej mislilo, zato napis tu ponovno objavljamo (*sl.* 23).

Stela je razmeroma kvalitetne izdelave. Nad profiliranim napisnim poljem je profiliran trikotni zatrep, v katerem je upodobljena glava Meduze, ob njej na vsaki strani pa ptici z grozdom. V zaklinkih sta prikazana plavajoča delfina, ki požirata majhno ribo. Napisno polje je zelo poškodovano, v večji meri je zgornja plast povsem odstranjena, vendar so vidni še sledovi črk. Medtem ko so doslej v posameznih vrsticah brali le eno ali dve črki na koncu vrstic, nam je uspelo razbrati tudi del besedila na levi strani.

Mere: v. 115, š. 69 cm, v. č. 6-5 cm.

Literatura: *CIL* III 10827 (po Premersteinu); *AII* 494 z fot.

Ostalo: K. Deschmann, *Mitt. Hist. Ver. Kr.* 11, 1856, 48, sl. 3; P. Hitzinger-A. Müllner, *Mitt. Hist. Ver. Kr.* 18, 1863, 82, Nr. 123; A. Müllner, *Mitt. Zent. Komm.* 4, 1878, XC; Müllner (op. 95) 325, Nr. 267; S. Rutar, *Let. Mat. slov.* 1891, 194 f; A. v. Premerstein, *Arch. epigr. Mitt.* 14, 1891, 93, Nr. 15; T. Knez, s. v. *Gradac*. V: *ANSI* (1975) 242 (omenjen); J. Dular, *Topografsko področje XI (Bela krajina)*, Arheološka topografija Slovenije, Ljubljana 1985, 72 s.

D(is) M(anibus).

C(aius) Iul[i]u[s...]+

vi(v)us [fe]ci[t

sibi [et...]VI

5 [- - -]NAV

Posebnosti: 5 Ligatura AV.

1 Obe črki sta le delno ohranjeni.

Sl. 23: Nagrobnik *CIL* III 10827, *AII* 494 iz Gradca.

Abb. 23: Grabstein *CIL* III 10827, *AII* 494 von Gradac.

2 Prva črka se še sluti. Na koncu vrstice je ohranjena navpična hasta, za katero črko gre je negotovo. Po Premersteinu naj bi bili tu dve črki: T in R, po Sarii bi bilo možno tudi TI. Glede na prostor bi bilo tu pričakovati filiacijo, npr. *P(ublii)* ali *T(iti) f(ilius)*.

3 Od zadnje črke, ki jo beremo kot T, je ohranjena le navpična hasta. Po Premersteinu so tri zadnje črke v tej vrstici CFI, kar Saria interpretira kot *C(ai) f(ilius ?)*.

4 V tej vrstici manjka okrog pet črk.

5 Po Premersteinu na koncu vrstice NA.

Ostanek napisa je nečitljiv, na kamnu je prostora še za štiri do pet vrstic.

Gentilno ime *Iulius* je bilo doslej v Beli krajini že dvakrat izpričano: na steli iz črnomalskega mlin¹²² in na nagrobniku iz Loke.¹²³

Podobna upodobitev ptičev, ki zobljejo grozdje, kot tu, je tudi na fragmentu stele iz Stične.¹²⁴

¹²¹ *AII* 487, *AII* 488, *AII* 490 (= *CIL* III 10825), *AII* 491.

¹²² *AII* 487.

¹²³ J. Šašel, K rimskim napisom v Beli krajini, *Arh. vest.* 36, 1985, 329, št. 5, sl. 8.

¹²⁴ B. Vičič, *Var. spom.* 27, 1985, 258 s., sl. 83.

Die neuen und revidierten römischen Inschriften Sloweniens

Zusammenfassung

Bei der Aufarbeitung der Inschriften des Territoriums von Neviodunum (Drnovo bei Krško), stieß der Verfasser auf einige bislang noch nicht oder nur flüchtig publizierte Inschriften und Reliefs, die eine gesonderte Publizierung verdienen. Neben den auf dem Gebiet von Neviodunum gefundenen Denkmälern, sind auch drei des Gebiets von Celeia und zwei des Gebiets von Emona aufgenommen worden.

AGER VON CELEIA

1. Im Jahr 1989 wurde bei der Fassadenrenovierung der Kirche in Trbovlje eine kleine Stele aus Tuffstein entdeckt (Abb. 1). Die Oberfläche des Steines ist stark beschädigt. Über dem Inschriftfeld befindet sich eine rundbogenförmige Nische mit zwei schematischen Porträts der Verstorbenen. Die Buchstaben sind von rustikaler Ausführung und unregelmäßig, zum Teil auch völlig vernichtet. Die Lesung ist zum Teil unsicher. Der Grabstein wurde herausgenommen und im Pokrajinski muzej Celje untergebracht.

In der gleichen Kirche waren früher auch der Grabstein mit Nischen beiderseits des Inschriftfeldes (CIL III 5142, AII 21. Abb. 2) und der Grabstein der Munizipalbeamten von Celeia (CIL III 5143, AII 22. Abb. 3) eingemauert, die zur gleichen Zeit wie die oben erwähnten Stele herausgenommen wurden. Der früher noch zur Gänze erhaltene Grabstein mit Nischen (s. Phot. in AII) erlitt irgendwann stärkere Beschädigungen, so daß jetzt fast die Hälfte der rechten Nische fehlt. Beide Denkmäler wurden dem Pokrajinski muzej Celje übergeben.

Vor einigen Jahren wurde auch der in der Kirche in Retje eingemauerte Grabstein (CIL III 5144a. Abb. 4) herausgenommen und für das Pokrajinski muzej Celje bestimmt. Heute sind die vorletzte und letzte Zeile der Inschrift stark beschädigt.

Eine neue Lesung ergab sich bei der Besichtigung eines Grabsteines, der in der Kirche in Čeče eingemauert ist (CIL III 5144=11682, AII 23. Abb. 5).

2. Bei den Grabungen auf einem für eine Tankstelle bestimmten Grundstück im Weiler Sava (Podkraj) gegenüber der Eisenbahnstation Hrastnik wurde in einem römischen Bau *in situ* eine der Magna Mater gewidmete Votivara aus Tuffstein gefunden (Abb. 6). Es ist der erste Beleg dieses Kultes in der Umgebung, der Fundort war früher durch zahlreiche Widmungen an Savus und Adalluta bekannt. Die Votivara befindet sich im Depot des Denkmalmates in Celje.

3. Im Jahr 1981 wurde bei der Fassadenrenovierung der Kirche in Brezje bei Dovško ein Fragment eines Grabsteines aus Sandstein entdeckt (Abb. 7). Es handelt sich um das linke untere Fragment des Inschriftfeldes. In der Kirche dient ein schon im vorigen Jahrhundert bekannter Grabstein als Mensa des Seitenaltars (CIL III 3930). Die Herkunft der beiden Denkmäler ist ungewiß.

AGER VON EMONA

4. Beim Umbau einer Tenne im Dorf Staje bei Ig (Haus Nr. 6) wurde im Frühling 1992 der untere Teil einer Votivara aus Kalkstein gefunden, die jetzt bei dem Besitzer aufbe-

wahrt ist (Abb. 8). In der ersten erhaltenen Zeile folgt dem Bindewort ein Name den wir als Namen einer bisher unbekannten Gottheit interpretieren (*Acinor*). Der Stifter der Ara hat zwei Cognomina (*Secundus Bolerivus*), das zweite wurde auf den Inschriften von Ig schon zweimal belegt und ist sonst unbekannt. Neben den zahlreichen Grabsteinen von Ig und Umgebung ist die vorliegende Ara die zweite Votivara aus dieser Gegend.

5. Bei Fassadenrenovierung der Kirche in Pijava Gorica wurde im Jahr 1995 ein größeres Fragment einer Grabstele gefunden. Im Giebel ist eine Rosette dargestellt, in den Zwickeln Delphine (Abb. 9). Das Inschriftfeld ist so stark beschädigt, daß außer dem ersten Buchstaben der Widmung an *Dii Manes* kein weiterer Buchstabe zu erkennen ist. Die Stele ordnet sich gut zu den Grabsteinen aus der Umgebung von Ig, das etwa 4 km entfernt ist und woher wohl unsere Stele gebracht wurde.

AGER VON NEVIODUNUM

6. Vor einigen Jahren wurde eine schon im vorigen Jahrhundert bekannte und in einem Haus in Mali Videm als Türschwelle verwendete Grabstele ins Dolenjski muzej Novo mesto gebracht (Abb. 10). Früher war nur der obere Teil mit Reliefverzierung bekannt, bei der Herausnahme zeigte sich aber auch ein Teil des Inschriftfeldes. Die Buchstaben sind teilweise stark beschädigt. Vermutlich stammt die Stele von dem etwa 6 km entfernten Gräberfeld des Praetorius La-tobiorum in Trebnje.

7. Im Frühling 1996 wurde bei der Fassadenrenovierung der Kirche in Dečja vas das Fragment eines Grabsteines freigelegt, das im vorigen Jahrhundert noch sichtbar war, später aber von der Fassade überdeckt wurde. Erhalten ist der rechte Teil der Porträtische mit der Darstellung eines bärtigen Mannes (Abb. 11).

8. Gleichzeitig wurde in derselben Kirchenwand auch das Fragment des Inschriftfeldes eines römischen Grabsteines freigelegt, worauf die zwei untersten Zeilen der Inschrift erhalten sind (Abb. 12).

9. Der in einem Haus in Gorenji Globodol eingemauerte Grabstein, den im vorigen Jahrhundert Premerec gesehen und abgeschrieben hatte (CIL III 10793), wurde im Herbst 1996 gereinigt und fotografiert (Abb. 13). Das ermöglichte eine Neulesung, die sich stark von der früheren unterscheidet. Es wurden auch die früher völlig verdeckten Zwickeln mit Delphinen freigelegt. Die in der Inschrift genannten Namen sind keltisch.

10. Im Jahr 1985 wurde bei Straßenarbeiten in Kamnje bei Šentrupert ein kleiner Grabstein aus Sandstein gefunden, der heute in der Sakristei der Kirche in Šentrupert aufbewahrt ist (Abb. 14). Das Inschriftfeld ist von dreifachen Linien umrahmt, die oben einen Giebel bilden. In der Inschrift ist auch ein keltischer Name belegt (*Escinga*).

Bei der Besichtigung des Grabsteines, der bei der Kirche Sv. Jurij oberhalb von Tržišče gefunden wurde und heute im Dolenjski muzej Novo mesto aufbewahrt wird (ILug I 332), zeigten sich über der ersten Zeile der Grabinschrift, einige

Buchstaben völlig anderen Charakters (kaiserliche Kanzleischrift). Vermutlich handelt es sich hier um eine Datierung durch die Angabe der Konsuln bei einer früheren Inschrift.

11. Auf einem Acker bei Rovišče wurde in den Siebzigerjahren ein Grabtitulus gefunden, der im Jahr 1983 dem *Posavski Muzej Brežice* übergeben wurde (*Abb. 15*). Belegt sind vier auf dem Gebiet Sloweniens bis dahin noch unbekannte keltische Namen.

12. Im Jahr 1974 wurde bei der Fassadenrenovierung der Kirche in Velika vas das Fragment eines Grabsteinreliefs aus Kalkstein entdeckt (*Abb. 16*). Es stammt von einer der Nekropolen von Neviodunum. Im oberen Feld ist eine Weinranke dargestellt, im unteren der Kopf eines Graberoten mit erhobener Fackel.

13. In der Kirche in Leskovec ist ein Grabstein eingemauert, von dem nur die Seitenfläche mit Reliefdarstellung eines geflügelten Genius sichtbar ist (*Abb. 17*). Sein Fundort ist wohl eine der Nekropolen von Neviodunum.

14. Im Jahr 1993 wurde im Fundament einer Kapelle in Krško ein römischer Grabstein entdeckt. Zugänglich ist nur eine Nebenseite auf der ein nach unten schwimmender Delphin dargestellt ist (*Abb. 18*). Der Grabstein stammt aus einer der Nekropolen von Neviodunum.

15. Bei der Fassadenrenovierung der Kirche in Velike Malence wurde im Jahr 1978 das Fragment einer Votivara entdeckt (*Abb. 19*). Da die Namen der Gottheit abgekürzt sind, bleibt unsicher, ob es sich hier um eine Widmung an Juppi-

ter Dolichenus oder Depulsor handelt. Belegt sind zwei Angehörige des Zollpersonals mit griechischen Namen. Eine Zollstation ist in Neviodunum nicht nachzuweisen, es ist unklar, in welcher Station die Genannten dienten. In Frage kommen vor allem Atrans oder Poctovio.

16. Zur gleichen Zeit wie das letztgenannte Fragment wurde auch das Relief eines Stierkopfes entdeckt (*Abb. 20*). Vielleicht handelt es sich hier um die Seitenfläche eines Votivaltars.

17. Im Jahr 1985 wurde in der Friedhofsmauer in Podgrad das Fragment eines Grabsteines gefunden, das heute in Dolenjski muzej Novo mesto aufbewahrt wird (*Abb. 21*). Die erhaltenen Buchstaben sind nicht eindeutig zu interpretieren.

Für die Inschrift, die in Podgrad ein Jahr zuvor gefunden wurde (S. Lit. in Anm. 118 und 119), wird eine von der früheren etwas abweichende Lesung vorgeschlagen.

18. Vor dem 2. Weltkrieg wurden bei Ravnice (Region Bela krajina) zwei Fragmente einer Grabstele gefunden, die im Jahr 1951 in einer Kapelle in Metlika untergebracht wurden (*Abb. 22*). Das erste Fragment bildet den oberen Teil der Stele mit vier Porträts der Verstorbenen, das zweite das stark beschädigte Inschriftfeld.

19. Bei der Autopsie der Grabstele, die im Hof des Schlosses in Gradac eingemauert ist (*CIL III 10827 = AIJ 494, Abb. 23*), wurden auf der linken Seite des Inschriftfeldes einige früher unbeachtete Buchstaben entdeckt, was eine Neulese der Inschrift ermöglichte.

Dr. Milan Lovenjak
Oddelek za arheologijo
Filozofska fakulteta
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana